

S. EPIPHANIUS Episcopus (ca 315 †403)

PANARION SIVE ADVERSUS HAERESES (373-377)

- 686 Lib. I, Tom. II, Haeres. XXVI, X. [...] Καὶ Χριστὸν τοῦτον τὸν PG
κατελθόντα, καὶ δεῖξαντα τοῖς ἀνθρώποις ταύτην τὴν γνῶσιν, ὃν καὶ Ἰησοῦν 41, 345
φασιν μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένον, ἀλλὰ διὰ Μαρίας δεδειγ-
μένον· σάρκα δὲ αὐτὸν μὴ εἰληφέναι, ἀλλ' ἥ μόνον δόκησιν εἶναι.
- 687 Haeres. XXVII,¹ VIII. Παντὶ δὲ τῷ τὸν νοῦν ἐρρῶμένον ἔχοντι ἰστέον PG
ἂν εἴη, ὅτι ἀνοίας ἐστὶ τὸ πᾶν τοῦτο ἀγυρτώδες ἐργαστήριον. Καταισχυν- 41, 377
θήσονται δὲ αὖθις οὗτοι καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν λόγων. Εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἀπὸ
παρθένου Μαρίας, ἀλλὰ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ τῆς αὐτῆς Μαρίας, σώζε-
ται δὲ οὗτος· ἄρα καὶ αὐτοὶ σωθήσονται οἱ τοῦτον γεγεννηκότες. Καὶ εἰ ἡ
Μαρία καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ὑπάρχουσιν, ἄρα τὸν Δημιουργὸν
κτίστην ἔφασαν, καὶ οὐκέτι ἐν ὑστερήματι ἔσται ὁ τὸν Ἰωσήφ καὶ τὴν Μα-
ρίαν ποιήσας ἐξ ὧν ὁ Ἰησοῦς παρὰ τοῦ ἄνω ἀγνώστου Πατρὸς ὑπάρχει.
- 688 Haeres. XXVIII, I. Κήρινθος δὲ αὖθις, ἀφ' οὗπερ οἱ Κηρινθιανοὶ PG
λεγόμενοι, ἀπὸ ταύτης τῆς θηριώδους σποράς τὸν ἰὸν τῷ κόσμῳ φέρων ἔχει. 41, 377

- 686 Lib. I, Tom. II, Haeres. XXVI, X. [... Gnostici] vero Christum, PG
ibidem ipsum collocant, qui de coelo descendit, et eiusmodi cogni- 41, 346
tionem humano generi contulit, quem etiam appellatum fuisse Ie-
sum praedicant. Verum eundem negant de Maria natum, sed per
Mariam ostensum asserunt; neque carnem aliter quam specie ipsa
suscepisse.
- 687 Haeres. XXVII,¹ VIII. Ac quicumque firmo et constanti inge- PG
nio praeditus est, intelligere istud debet, nihil esse tota hac circu- 41, 378
latorum officina stultius. Quos quidem suis ipsorum verbis ignomi-
niose convincere hoc modo possumus. Etenim si Iesus Christus non
de virgine Maria natus, sed de Iosephi semine, eademque Maria
propagatus est, et is salutem adipiscitur, etiam illos qui ipsum ge-
nuerint esse salvos oportet. Qui si a summo illo opifice facti sunt,
sane hunc esse Creatorem inter illos convenit, neque qui Iosephum
Mariamque condidit defectui amplius ascribetur, a quibus Iesus
ortus est, qui ab ignoto illo Parente profectus est.
- 688 Haeres. XXVIII, I. Sequitur Cerinthus, a quo Cerinthiani hae- PG
retici nominantur, qui eodem ex ferino satu procreatus virus suum 41, 378

¹ Carpocrasii.

Σγεδὸν δὲ οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν προσειρημένον Καρποκράν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ τῷ κόσμῳ κακοποιὰ φάρμακα ἐκβλυστάνει. Τὰ ἴσα γὰρ τῷ προσειρημένῳ εἰς τὸν Χριστιανὸν συκοφαντήσας, ἐξηγεῖται καὶ οὗτος ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ τὸν Χριστὸν γεγεννηθῆναι, καὶ τὸν κόσμον ὁμοίως ὑπὸ ἀγγέλων γεγεννηθῆναι. Οὐδὲν γὰρ οὗτος παρὰ τὸν πρῶτον διήλλαξε τῇ εἰσαγωγῇ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἄλλ' ἢ ἐν τούτῳ μόνον, ἐν τῷ προσέχειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀπὸ μέρους. Φάσκει δὲ οὗτος τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας ὑπὸ ἀγγέλων δεδῶσθαι, καὶ τὸν δεδωκότα νόμον ἓνα εἶναι τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων. Ἐγένετο δὲ οὗτος ὁ Κήρινθος ἐν τῇ Ἀσίᾳ διατρίβων, κάκεισε τοῦ κηρύγματος τὴν * ἀρχὴν πεποιημένος. Ἦδη δὲ περὶ τούτου εἵπομεν, ὡς καὶ οὗτος ἐκήρυττεν οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἄνωθεν δυνάμεως τὸν κόσμον γεγεννηθῆναι, ἄνωθεν δὲ ἐκ τοῦ ἄνω Θεοῦ, μετὰ τὸ ἀδρυνηθῆναι τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ Μαρίας γεγεννημένον, κατεληλυθέναι τὸν Χριστὸν εἰς αὐτόν, τουτέστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἵδει περιστρεῖς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἀποκαλύψαι αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς μετ' αὐτοῦ τὸν ἄγνωστον Πατέρα.

PG
41, 385

VII. Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὸς ἂν εἴη Κήρινθος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἀπα-
τηθέντες, οἱ τάλανες, καὶ ἄλλοις αἵτιοι γεγονότες ἀπωλείας, τῶν θείων Γρα-
φῶν σαφῶς ἡμῖν κατὰ λεπτότητα περὶ πάντων διηγουμένων. Οὔτε γὰρ ἐκ

689

in orbem terrarum profudit. Atque is nihil propemodum aliud, quam nobis supra commemoratus ille Carpocras asseruit, eademque cum eo letalia in mundum venena propagavit. Siquidem pari in Christum calumnia censet, hunc e Maria Iosephique semine esse prognatum: mundumque similiter ab angelis fabricatum. Neque ulla alia re discrepantem ab illo doctrinam invexit, nisi quod Iudaicos etiam ritus adscivit. At idem legem ac prophetas ab angelis profectos asserit, eumque qui legem tulerit ex eorum angelorum esse numero a quibus orbis est conditus. Porro Cerinthus iste in Asia versatus doctrinam suam proferre isthic coepit. Qui, ut ante diximus, minime a prima illa * supremaque virtute fabricatum esse mundum censuit. Tum ita docuit: postquam ille Iesus adolevit, qui ex Iosephi Mariaeque semine natus est, in hunc delapsus a summo illo Deo esse Christum, hoc est Spiritum sanctum, columbae specie ad Iordanem, ac tum ei incognitum Parentem, et per illum posteris patefecisse.

PG
41, 386

VII. Quocirca deprehensus undique Cerinthus ac convictus tenetur, una cum iis, qui eodem in errore versantur, infelices homines atque eiusdem secum exitii aliis insuper auctores, quippe cum haec omnia sacrae litterae perspicue accurateque nobis edisserant: nam

689

σπέρματος Ἰωσήφ ὁ Χριστός· ἐπεὶ πῶς ἔτι σημεῖον εἶη τὸ γέννημα; καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐα εἰρημένον πῶς ἔτι συσταθήσεται, ὡς εἶπεν· « Αὐτὸς ὁ Κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεταί υἱόν », καὶ τὰ ἐξῆς; Πῶς δὲ ἔτι πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον παρὰ τῆς ἀγίας Παρθένου πρὸς τὸν Γαβριήλ· « Πῶς ἔσται τοῦτο, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω; » καὶ αὐτοῦ λέγοντος· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι », καὶ τὰ ἐξῆς; Πῶς δὲ πάλιν οὐκ ἐλεγχθήσεται αὐτῶν ἡ ἄνοια, τοῦ Εὐαγγελίου σαφῶς λέγοντος ὅτι· « Εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς; » Ἔστι δὲ γινῶναι σαφῶς, ὅτι οὐδὲ ὅλως συνῆλθον. Μὴ γένοιτο γὰρ τοῦτο εἰπεῖν! Ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρὸν προενόει παραθέσθαι αὐτὴν Ἰωάννῃ τῷ ἀγίῳ παρθένῳ, ὡς λέγει· « Ἴδε ἡ μήτηρ σου »· καὶ τῇ αὐτῇ· « Ἴδε ὁ υἱός σου ». Ἔδει γὰρ αὐτὸν παραδοῦναι αὐτὴν τοῖς αὐτῆς συγγενέσιν, ἢ τοῖς τέκνοις τοῦ Ἰωσήφ, εἴπερ ἦσαν ἐξ αὐτῆς, Ἰακώβῳ φημί καὶ Ἰωσὴ καὶ Ἰούδα καὶ Συμεῶνι, υἱοῖς οὖσι τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς ἄλλης γυναίκας. Οὐδὲ γάρ, ὅτι κέχρηται τῇ Παρθένῳ, ὅλως εὐρίσκεται, μετὰ τὸ γεγεννηκέναι ἡ Παρθένος ἄχραντος.

neque de Iosephi semine natus est Christus: qui enim prodigium posset illius esse generatio, ac quod ab Isaia dictum est probari omnino posset: *Dominus ipse dabit vobis signum: Ecce virgo concipiet, et pariet filium*,¹ etc.? Quanam vero ratione perfici poterit illud, quod Gabrieli Virgo sanctissima dixit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* ² Cui ille respondit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*,³ etc.? Nonne illorum ex eo stultitia facile convincitur, quod diserte in Evangelio scriptum est: *Inventa est in utero habens antequam convenirent?* ⁴ Illud autem certissimum est, nunquam illos omnino convenisse. Absit enim ut id unquam dicamus! Alioqui cum in cruce penderet, non sancto Ioanni, qui et ipse virginitatem servavit, matrem commendaret suam, cum ita locutus est: *Ecce mater tua*. Et illam alloquens: *Ecce filius tuus*.⁵ Hanc enim vel cognatis suis committere oportuit, vel Iosephi liberis, si quos ex ipsa sustulerat, puta Iacobo, Iose, Iudae, Simeoni, quos Iosephus alia ex uxore genuerat.⁶ Neque enim illum cum Maria consuevisse ullo modo reperimus, posteaquam incorrupta illa et castissima Virgo peperit.

¹ Isa. VII, 14.

² Lc. I, 34.

³ Lc. I, 35.

⁴ Matth. I, 18.

⁵ Io. XIX, 26-27.

⁶ Epiphanius designat *apocryphum* Iacobi. Hieronymus definit haec, « deliramenta ». Vide n. 788 et n. 808.

PG
41, 440

Haeres. XXX, XX. [...] 'Αλλ' ἐπειδὴ ἐκ Μαρίας μὲν ἐστὶ τὸ γέννημα, ἄνωθεν δὲ ἦλθεν ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ πατρὸς μὲν, ἄνωθεν γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ἐν μήτρᾳ γενέσθαι Παρθένου, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναπλάσαι εἰς ἑαυτὸν τὴν σάρκα. Διὰ τοῦτο, φησί, καὶ « Ἄνθρωπος μὲν ἐστὶ· τίς δὲ γινώσεται αὐτόν »; ὅτι Θεὸς ἄνωθεν ἦλθεν, ὁ μονογενὴς Θεὸς Λόγος. Πολλὴ δὲ ταλαιπωρία τῶν πεπλανημένων, τῶν καταλειψάντων μὲν προφητῶν μαρτυρίας καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀνασχομένων Ἐβίωνος τοῦ πεπλανημένου, τοῦ τὴν ἑαυτοῦ ἡδονὴν βουλομένου πληροῦν, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ μεταχειριζομένου, καὶ ἀπὸ Ἰουδαίων ἡλλοτριωμένου. Ὡς ὁ μὲν Γαβριήλ, ὅτε τῇ Παρθένῳ εὐηγγελίζετο, αὐτῆς λεγούσης· « Πῶς ἔσται ταῦτα, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω »; τὸ ἀσφαλὲς ὑποτιθέμενος ἔφη· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται Ὑἱὸς Θεοῦ ». Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸ « γεννώμενον », ἔδειξε μὲν τὴν σάρκα ἀπ' αὐτῆς, καὶ τὴν ἄλλην ἐνανθρώπησιν, ἄνωθεν δὲ ἀπ' οὐρανῶν τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπισκιάσαι τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, καὶ ἄνωθεν

690

PG
41, 439

Haeres. XXX, XX. [...] Iam vero quoniam ita Mariae ille fetus exstitit, idem ut Dei Verbum e coelo prodierit: neque virili de semine, sed coelesti patre genitus, sine tempore initioque ullo, postremis temporibus in uterum insinuare se Virginis, formatamque ex ea carnem induere voluit: propterea, *Homo quidem est*, ait, *sed quis cognoscat ipsum?*¹ Quandoquidem Deus e coelo descendit, unigena Filius, ac Deus Verbum. Sed incredibilis quaedam est aberrantium a veritate istorum infelicitas, qui prophetarum, angelorumque testimoniis relictis ad haereticum Ebionem adhaerescere maluerunt, qui ex animi sui libidine iudaica instituta complexus sese tamen a iudaeis abalienavit. Quippe Gabriel cum nuntium suum ad Virginem perferret, occurrente illa: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?*² Quo securitati consuleret adiecit: *Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te: ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*³ Ubi per haec verba, *quod nascetur*, ab ipsa carnem, et quidquid ad humanam naturam attinet duxisse significat: tum virtutem Altissimi, ac Spiritum sanctum e coelo sanctam Virginem obumbrasse; unigenamque Dei Filium ac Deum Verbum in terras delapsum, hominem esse factum, ac de

690

¹ Ier. XVII, 9.² Lc. I, 34.³ Lc. I, 34, 35.

καταδεηχέναι τὸν μονογενῆ Θεοῦ Θεὸν Λόγον, καὶ ὡς ἐνηνθρώπησε, καὶ ὡς ἀπ' αὐτῆς ἐν ἀληθείᾳ ἐγεννήθη. Πόσα δὲ ἄλλα ἐστὶ τοιαῦτα!

691 XXVII. Ἡμεῖς δὲ καὶ Θεὸν αὐτὸν λέγομεν ἀπ' οὐρανοῦ ἐλθόντα, καὶ ἐν PG 41, 452
μήτρᾳ Παρθένου Μαρίας τὸν χρόνον τῶν ἐγκυμονουμένων παίδων παραμε-
μενηκότα, ἕως τελείως ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας τὴν ἑνσαρκον ἐνανθρώ-
πησιν ἑαυτῷ καὶ οἰκονομίᾳ οἰκονομήσῃ, ἐν ᾗ καὶ περιετμήθη ἀληθινῶς, καὶ
οὐ δοχῇσιν ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ.

692 XXX. Ἐπιλείπει δέ μοι ὁ χρόνος διηγουμένῳ εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας, PG 41, 457
καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς ματαιοφροσύνης Ἐβίωνος, καὶ τοῦ αὐτοῦ παραπεποιη-
μένου ματαιόφρονος διδασκαλείου. Πόθεν γὰρ οὐ σαφὲς ἂν εἴη, ὅτι οὐ πατήρ
ἦν Ἰωσήφ, ἀλλ' ἐν τάξει πατὴρ ἐνομίζετο; «Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἡ παρθένος
ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν». Καὶ οὐκ εἶπεν· «Ἰδοὺ ἡ γυνή». Καὶ πάλιν ἐν
ἐτέρῳ τόπῳ λέγει· «Καὶ τέξεται ἡ δάμαλις, καὶ ἐροῦσιν· Οὐ τέτοκεν». Ἐπειδὴ
γάρ τινες τῶν Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν λέγουσιν αὐτὸν μὴ τετέχθαι,
διὰ τοῦτο «τέξεται, καὶ ἐροῦσιν· Οὐ τέτοκεν»· ἐπειδὴ οὐ τέτοκεν ἡ Μαρία ἐκ
σπέρματος ἀνδρός. Καὶ οὗτοι μανέντες λέγουσι ψευδῶς ἐκ σπέρματος ἀν-
δρός αὐτὴν γεγεννηκέναι. Γεγέννηκεν οὖν ἡ δάμαλις Θεόν, ἄνθρωπον ἐν ἀλη-
θείᾳ. Καὶ ὅτι μὲν δάμαλις ἡ Παρθένος καλεῖται, καὶ τὸ ταύτης λείψανον

beata Virgine revera procreatum. Quam multa sunt istiusmodi te-
stimonia!

691 XXVII. At nos et Deum illum e coelo descendisse dicimus, et PG 41, 451
in Mariae Virginis utero legitimo tempore permansisse, quanto sci-
licet gestari caeteri infantium solent, donec ex illo Virginis utero
profusus, perfecto iam hominis quod induerat corpore, susceptam
a se salutis nostrae procuracionem aggredi instituit.

692 XXX. Deficiet me tempus, si ad comprobendam veritatem, ac PG 41, 458
tam Ebionis, quam absurdissimae illius scholae refellendam amen-
tiam, pluribus disputare voluero. Quis enim facile non intelligit Io-
sephum minime illius parentem, sed parentis loco habitum fuisse?
*Ecce enim, inquit, virgo concipiet, et pariet filium.*¹ Non dixit: *Ecce mulier*.
Ac rursum alio loco: *Et pariet vitula, et dicent: Non peperit*.
Nam cum Manichaeorum ac Marcionistarum quidam negent illum
partu in lucem editum, ob id, *pariet, inquit, et dicent: Non peperit*,
quoniam de viri semine Maria non peperit. At furiosi isti de viri
semine falso illam peperisse dictitant. Igitur vitula hominem eum-
dem ac Deum vere illa quidem peperit; vitulae porro nomine Vir-
ginem nominari, eiusque reliquias ad eos qui impuri essent, expian-

¹ Isa. VII, 14.

καθαρισμὸς ἦν τῶν κεκοινωμένων, ἤκουε τοῦ νόμου λέγοντος· «Λάβε μοι δάμαλιν πυρρᾶν». ἵνα δείξῃ τὸ ἐκλεκτὸν σκεῦος τῆς Μαρίας, διὰ τὸ πυροειδὲς τῆς τοῦ Σωτῆρος θεότητος χωρηθὲν ἐν τῇ Παρθένῳ. «Πῦρ γὰρ ὁ Θεός, φησί, καταναλίσκον». Καὶ φησὶν ὁ νόμος· «δάμαλιν πυρρᾶν, ἐφ' ἣ ζυγὸς οὐκ ἀναβέβηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον». ἵνα δείξῃ τὴν Παρθένον δάμαλιν, μὴ γνοῦσαν ζυγὸν γάμου ἀνδρός. Ἀλλὰ τί μοι τὰ πλεῖστα διαλέγεσθαι; ὥς πάλιν Ἡσαΐας ἔφη ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου· ὅτι «Λάβε σοι τόμον χάρτου καινοῦ μεγάλου». τόμον διὰ τὸ εἶναι μὲν τὴν Παρθένον ἐκ σπέρματος ἀνδρός, τετμήσθαι δὲ ἀπὸ μίξεως ἀνδρῶν, καὶ τὸ τμηθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν συνηθείας. * Πάντες γὰρ ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρός γεννῶνται. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ γέννησις κατὰ φύσιν μὲν γυναικὸς Παρθένου Μαρίας τὴν ἐνανθρώπησιν ἔσχηκε, παρὰ φύσιν δὲ ἐτμήθη ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀκολουθείας· ὥς καὶ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ λέγει· «Ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης»· καὶ οὐκ εἶπεν· «Ἐκ σπέρματος ἀνέβης». Καὶ τούτου χάριν φησὶν ὁ ἅγιος Ἡσαΐας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος αὐτῷ λέγει· «Λάβε σεαυτῷ νόμον χάρτου»· τὸ εἶδος τῆς συνηθείας σημαίνων, ἐν ᾧ τὰ πάντα γράφουσιν υἱοὶ τῶν

*460

*459

dos adhiberi consuevisse, quemadmodum lex ipsa testetur, accipe: *Sume, inquit, vitulam rufam.*¹ Ut electum vas Mariae significaret, propter igneam in Salvatore vim divinitatis, quam virgo capiebat. *Deus enim, inquit, ignis consumens est.*² Ait igitur lex *vitulam rufam, cuius collo nondum impositum est iugum,*³ ut Virginem illam esse vitulam significet, quae nuptiarum iugo cervicem nondum submisserit. Verum quid hic pluribus disputare necesse est? Aut illud ipsum commemorare, quod sub Domini persona dixit Isaias: *Accipe segmentum chartae recentis ac maioris?*⁴ Ubi segmenti usus est vocabulo, quod etsi e virili semine propagata sit Virgo, eadem tamen sit ab humano concubitu naturalique *hominum consuetudine velut secta. Universi quippe homines e virili semine gignuntur. At Christi generatio uti naturaliter ex muliere, Maria scilicet Virgine, naturam duxit humanam, ita praeter naturam ab originis humanae consuetudine resecta est: id quod Iacobus de eo pronuntiat his verbis: *Ex germine, fili mi, ascendisti.*⁵ Non dixit: *E semine ascendisti.* Atque idcirco Isaias propheta, sive potius Isaias Dominus hunc in modum locutus est: *Sume tibi chartae segmentum.* Quo quidem usitatum ho-

¹ Num. XIX, 2.

² Hebr. XII, 29.

³ Num. XIX, 2.

⁴ Isa. VIII, 1.

⁵ Gen. XLIX, 4.

ἀνθρώπων, ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ὁ γδῶ ψαλμῷ λέγει· «Ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται, ἡμέρας πλασθήσονται, καὶ οὐδείς ἐν αὐτοῖς». Βιβλίῳ γὰρ ἀπείκασε τὴν μήτραν. Διὰ τοῦτο ὁ Δαβὶδ λέγει· «Τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου», τούτεστι· Σπαρέντα πρὶν ἀπεικονισθῆναι με ἔγνωσ με· πρότερον, πρὶν τοῦ σπαρῆναι με.

693

XXXI. Ὁ δὲ Ἑβραϊκὸς θαυμαστῶς τὸ ῥῆμα σαφηνίζει. «Τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολμὴ ἐκάλεσαν», ὅπερ ἐρμηνεύεται «χόνδρος, ἢ σεμιδάλεως κόκκος», δῆθεν τὸ μηδέπω εἰς ἄρτον συνελθὼν καὶ φυραθέν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ κόκκου σίτου τμηθέν χόνδρον ἢ χονδρίτης, ἢ λεπτὴ ψηφίς, ἥτις ἐκ σεμιδάλεως γίνεται. Οὕτως τὸ ἰσότυπον τοῦ εἶδους τὸ τεμνόμενον ἐξ ἀνθρώπου εἰς τὴν σποράν ἀκριβολογῶν ἀπέδειξε, καὶ φησὶν, εἰς Ἑλλάδα διάλεκτον ἐρμηνευομένου τοῦ λόγου, «Τὸ ἀκατέργαστον», τούτεστι τὸ ἀπλαστον ἔτι ἐν κοιλίᾳ, ἢ πρὸ κοιλίας «εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου». Οἶδε γὰρ πάντα Θεὸς πρὶν γενέσθαι, ὡς γέγραπται. Πλὴν βιβλίον καὶ τόμος μήτρα ἐστὶν ἢ σημασινομένη. Καὶ οὐκ εἶπε· Λάβε σεαυτῷ βιβλίον, ἢ Λάβε σεαυτῷ χάρτην, ἀλλὰ «τόμον», διὰ τὸ ἰδιάζον παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν. «Χάρτου», διὰ τὸ γραφικὸν τῆς μήτρας. «Καινοῦ», διὰ τὸ καινὸν τῆς Παρθένου, καὶ ἄχραντον. Μεγάλη γὰρ ὡς ἀληθῶς Μαριάμ ἡ ἁγία

PG
41, 460

minibus scribendi morem ac rationem expressit: quo pertinet illud e psalmo CXXXVIII: *In libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, et nemo in eis.*¹ Nam cum libro uterum comparavit. Propterea: *Imperfectum*, ait, *meum viderunt oculi tui*:² hoc est, Proseminatum me antequam fingerer cognosti: imo etiam antequam proseminatus forem.

693

XXXI. Sed hebraica vox expressius quiddam sonat. Pro eo enim quod legimus: *Imperfectum*, habent illi, *Golme*, quod idem est atque *alica*, sive *granum simillae*, quod videlicet nondum in panem coaluit, ac subactum est, sed e contuso frumenti grano velut medulla quaedam crassior, ac minuti calculi instar est. Sic igitur ea voce idipsum quod in semine hominis inest simillimum accuratius exprimere voluit, cum dixit: *Imperfectum*, id est informe iam tum ex utero, imo ante uterum, *viderunt oculi tui*. Novit enim omnia Deus antequam fiant, ut est scriptum.³ Ac libri, segmentive nomine maternus uterus indicatur. Neque vero ita locutus est: Sume tibi librum, vel Sume tibi chartam: verum *tomum*, hoc est segmentum, propter illam, quae in consuetudine hominum apparet, similitudinem. Sed addidit, *chartae*, ut illam in utero velut scribendi vim declararet. Postremo, *novae*, subiecit, ob recentem inviolatumque ca-

PG
41, 459

¹ Ps. CXXXVIII, 16.

² Ibid.

³ Dan. XIII, 42.

Παρθένος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴπομεν ταύτην μεγάλην, χωρήσασαν τὸν ἀχώρητον, ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ χωρεῖν οὐ δύνανται; Αὐτὸς δέ, ἀχώρητος ὢν, κατὰ ἰδίαν προαίρεσιν καὶ εὐδοκίαν ἐχωρήθη βουλόμενος, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην. Διὸ μέγας ὁ τόμος καὶ καινός· μέγας διὰ τὸ θαῦμα· καινός, ὅτι παρθένος. Καί· «Γράψον, φησὶν, ἐν αὐτῷ γραφίδι ἀνθρώπου». Καὶ οὐκ εἶπε· Γράψει ἐν αὐτῷ τις γραφίδι ἀνθρώπου· οὐδὲ εἶπε· Γράψει ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ εὖρη πρόφασιν ὁ Ἑβραίον. Εἰ γὰρ εἶπε· Γράψει ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος, εἶχεν εἰπεῖν, ὅτι ἄνθρωπος Ἰωσήφ ἑσπείρε, καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ἐγεννήθη Χριστός. Τῷ δὲ Ἑσαΐα πρὸ ἐπτακοσίων πεντηκοντατριῶν ἐτῶν πλείω ἢ ἐλάσσω ἔλεγε· «Γράψον», ἵνα ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦ διαστήματος ὀφθῇ πᾶσα * ἡ ἀλήθεια, ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο πρὸ ἐπτακοσίων πεντηκοντατριῶν ἐτῶν σπεῖραι τὸν μέλλοντα γεννησθαι. Ἄρα οὖν μάτην λέγει τῷ Προφῆτῃ· «Γράψον»; Οὐχί· ἀλλὰ ἵνα δείξῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν τῷ προφῆτῃ αὐτὸ ἐνεργητικὸν γενόμενον τῆς συλλήψεως τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας ἐν ἀληθείᾳ. «Πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ», φησὶν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ τῇ Μαρίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ δὲ «γραφίδι ἀνθρώπου», τουτέστιν εἰκὼν ἀνθρώπου. Ἀνθρώπος δὲ Χριστὸς Ἰησοῦς, μεσίτης Θεοῦ καὶ

*461

*462

stitatis in Virgine florem. Magna quippe coram Deo pariter et hominibus Maria Virgo exstitit. Quis enim non eam magnam praedicet, quae illum qui capi nullo modo potest, cepit, eum, inquam, qui coelo terraque contineri nequit? Qui eiusmodi cum esset, sponte sua ac voluntate, non necessitate comprehendere se passus est. Ergo magnum illud volumen est ac recens. Magnum, ob miraculum: recens, quia virgo fuit. Deinde: *Scribe*, inquit, *in eo stylo hominis*. Non dicit: Scribet, in eo quispiam hominis stylo; neque, Scribet in eo homo, ne quam inde Ebion occasionem arriperet. Nam si ita dixisset, Scribet in eo homo, colligere ex eo posset, satorem fuisse Iosephum, Christumque * virili ex semine procreatum. Verum Isaiae ante DCCLIII plus minus annos dixit: *Scribe*, ut ex toto illo temporis intervallo de rei veritate constaret; quod nemo ante hos annos DCCLIII eum qui nasciturus erat satu propagare posset. Num igitur frustra Prophetæ dixit: *Scribe*? Minime vero. Sed ut ille idem, qui prophetæ inerat, Spiritus sanctus ostenderet, generationis se Christi, quatenus carne constabat, vere auctorem et efficientem esse. *Spiritus enim sanctus superveniet in te*, ait Mariae Gabriel angelus,¹ etc. Iam quod subiicit Isaías *stylo hominis*, ad hominis similitudinem adumbrandam pertinet. Siquidem homo Christus Iesus est,

¹ Le. I, 35.

ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἄνωθεν ἦλθε Θεὸς Λόγος, ἐκ Μαρίας δὲ ἄνθρωπος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος. Καὶ διὰ τοῦτο εὐθύς φησιν ὁ Προφήτης· «Καὶ εἰσῆλθε πρὸς τὴν προφῆτιν», ἵνα δείξῃ προφῆτιν τὴν Μαρίαν, καὶ οὐχὶ τὴν γυναῖκα Ἀχαζ, ὥς τινες πλανῶνται, διὰ τὸν Ἐζεκίαν εἰρῆσθαι. Ἦδη γὰρ ὁ Ἐζεκίας ἑνδεκά ἔτη εἶχε γεγεννημένος. Τῷ γὰρ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλείας τὸ ῥῆμα προεφητεύετο· ὅτι «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει». Καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν Ἀχαζ βασιλεύσαντα δεκά-τέσσαρα ἔτη, καὶ τελευτήσαντα, εὐθύς φησιν ἡ Γραφή· «Καὶ ἐδασίλευσεν Ἐζεκίας, καὶ ἦν εἴκοσι ἑτῶν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν». Πῶς οὖν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τεσσαρακαίδεκα ἔτη αὐτοῦ βασιλεύσαντος, προφητευομένου τοῦ ἐκ Παρθένου γενομένου Ἐμμανουήλ, Ἐζεκίας γεννηθήσεται, ὁ εἴκοσι ἑτῶν βασιλεύσας μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα; καὶ οὐχὶ μᾶλλον φανήσεται τοῖς συνετοῖς, ὅτι ἤδη ὑπῆρχε γεννηθεὶς, ὅτε ὁ προφήτης προεφήτευσεν τὸ ῥῆμα ἐπὶ τῆς τοῦ Ἀχαζ, πατρὸς τοῦ Ἐζεκίου, βασιλείας; μάλιστα οὐδὲ προφήτιδος οὐσης τῆς τοῦ Ἀχαζ γυναικός, ὥς παντὶ τῷ δῆλόν ἐστί. Μαρία δὲ ἐστὶν ἡ εἰπούσα καὶ προφητεύσασα, ὅτι «Ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαὶ τῆς γῆς». Πρὸς ἣν εἰσῆλθε Γαβριήλ, καὶ εὐηγγελίσασατο, ὥς τὸ

mediator Dei et hominum,¹ quandoquidem Deus Verbum e coelo descendit; atque ex Maria natus est homo, non ex humano satu productus. Proindeque statim Propheta subiecit: *Et ingressus est ad prophetissam* ut prophetissam Mariam esse monstraret, non Achaz uxorem, de qua nonnulli dictum illud propter Ezechiam falso suspicantur. Quo enim illa tempore pronuntiata sunt, XI iam annos natus erat Ezechias. Nam IX imperii patris eius anno vaticinium illud editum fuit: *Ecce virgo concipiet*. Ac mortuo demum Achazo, postquam annos XIV regnavit, mox Scriptura prodit: *Et regnavit Ezechias, eratque XX annorum cum regnare coepisset*.² Qui igitur consentaneum est, ut, cum regnante adhuc illius patre, qui annis XIV imperavit, de Emmanuele ex virgine nascituro propheta responsum illud cecinerit, Ezechiam oriundum esse praedixerit, qui XX annos natus parentis imperio successit? Nonne prudens quisque potius facile perspiciet tum illum natum fuisse, cum ita propheta vaticinaretur, Achazo regnante, qui Ezechiae regis pater fuit? Praesertim cum ne prophetissa quidem Achazi coniux fuerit, de quo dubitare nemo potest. Eiusmodi vero Maria Virgo fuit, quae coeleste illud oraculum protulit: *Ex hoc nunc beatam me dicent omnes generationes terrae*.³ Ad quam ingressus Gabriel felicem hunc ei nuntium attulit;

¹ I Tim. II, 5.

² IV Reg. XVIII, 2.

³ Lc. I, 48.

Πνεῦμα ἐλεύσεται ἐν αὐτῇ, τὸ ἐν Ἡσαΐα λαλήσαν· καὶ γεννήσει υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ Πνεύματος ἁγίου, καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ὡς οὗτοι ἀφραίνοντες καὶ σφαλλόμενοι βλασφημοῦσιν.

PG
41, 485
*488

Haeres. XXX, VII [...] ¹ Λέγει δὲ αὐτός τε καὶ οἱ αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ἔφην, καὶ Σωτῆρα καὶ Χριστόν, * καὶ Λόγον, καὶ Σταυρόν, καὶ Μεταγωγέα, καὶ Ὁροθέτην, καὶ Ὁρον. Φασὶ δὲ ἄνωθεν κατεννοχέναι τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σολῆνος ὕδωρ, διὰ Μαρίας τῆς Παρθένου διεληλυθέναι. Μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας εἰληφέναι, ἀλλὰ ἄνωθεν τὸ σῶμα ἔχειν, ὡς προεῖπον.

694

PG
41, 756

Tom. III, Haeres. XLII, Scholion 51. « Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίξειν αὐτὸν τῇ Ἱερικῷ, τυφλὸς ἐδόξα· Ἰησοῦ υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησόν με. Καὶ ὅτε ἰάθη, φησὶν· Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε ».

695

Refut. 51. Ἐν πίστει οὐκ ἐν ψεύδос· εἰ γὰρ ψεύδεται, οὐ πίστις. Λέγει γοῦν· « Ὑἱὲ Δαβίδ », καὶ ἐπαινεῖται, καὶ κομίζεται τὸ αἶτημα ὃ τὸ ὄνομα ὁμολογήσας. Καὶ οὐκ ἐπετιμήθη ὡς ψεύστης, ἀλλ' ὡς πιστός· ἐμακαρίσθη. Οὐκ ἄρα ἥσαρκος ὁ διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος χαρισάμενος τῷ τυφλῷ τὸ βλέπειν. Ἀληθινῶς γὰρ ἦν, καὶ οὐ δοκῆσει, ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ

fore ut in eam se Spiritus insinuaret, qui per Isaiam locutus, ac filium pareret, Dominum nostrum Iesum Christum, qui de Spiritu sancto, non ex virili semine progenitus est, ut amentes illi ac fanatici per summam blasphemiam praedicant.

PG
41, 486
*487

Haeres. XXX, VII. [...] ¹ Est autem haec illorum opinio: Iesum Christum Dominum nostrum Salvatorem esse, uti diximus, * ac Christum, et Verbum; ac Traductorem; et Finitorem ac Terminum. Eundem corpus e coelo detulisse, ac tanquam aqua per fistulam, sic illum per Mariam transisse Virginem, neque quidquam ex eius utero sumpsisse, sed e coelo traxisse corpus.

694

PG
41, 756

Tom. III, Haeres. XLII, Scholion 51. *Factum autem est cum appropinquaret Iericho, caecus clamabat: Iesu, fili David, miserere mei. Et cum curatus esset, ait: Fides tua te salvum fecit.*²

695

Refut. 51. Nullum inest in fide mendacium. Nam si mentitur, fides non est. At ille cum dixisset, *fili David*, a Christo laudatur; nomenque confessus quod petierat impetrat. Non ille increpatur ut mendax, sed praedicatur ut fidelis. Non carnis igitur erat expers qui ob illam nominis invocationem caeco visum restituit. Quippe non vana dumtaxat specie, sed reipsa secundum carnem e stirpe

¹ Valentiniani.

² Lc. XVIII, 35 et 42.

● PG 41, 165, 273, 352, 389, 390, 401, 429, 777, 828, 924, 969, 980, 1005, 1008, 1056, 1057, 1132, 1188.

σάρκα, ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου γεγεννημένος.

- 696 Lib. II, Tom. I, Haeres. LI, X. [...] Ἐνθεν οὖν ὁ Λουκᾶς, μετὰ τὸ διηγήσασθαι τὰ πρῶτα, πάλιν λέγει, πῶς ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ· ἵνα μὴ παραλείψῃ τόπον τοῖς νομίσασιν αὐτὸν ἀπλῶς ἄνδρα τέλειον ἐν κόσμῳ πεφηγέναι, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην ἡκέναι ὡς ὑπεβλήθη ὑπὸ Κηρίνου, καὶ Ἐθίωνος, καὶ τῶν ἄλλων. Δεινὸς γὰρ ὄφιος σκαληνῶς διαβαίνων ἐν μιᾷ γνώμῃ οὐχ ἴσταται· ἀλλὰ τοῖς μὲν δοκεῖ ἐκ παρρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, τοῖς δ' ἄλλοις ἀπλῶς ἄνθρωπος πεφηγέναι. Διὸ κατὰ τὸ λεπτόν τὰ πάντα διηγοῦμενοι οἱ ἅγιοι εὐαγγελισταὶ ἀκριβολογοῦσι. Καὶ φύσει ὁ Λουκᾶς ὡς ἀπὸ κάτωθεν ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρων τὴν διάνοιαν φάσκει· «[†]Ἦν* δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἑτῶν τριάκοντα, ὧν υἱός, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ». Τὸ δὲ νομίζεσθαι οὐκ ἀληθῶς ἐστὶν ἀλλὰ ἐν τάξει μὲν πατὴρ ἐτύγχανεν ὁ Ἰωσήφ, διὰ τὸ οὕτως τῷ Θεῷ δεδόχθαι· οὐκ ἦν δὲ πατήρ, ὁ μὴ πρὸς τὴν Μαρίαμ ἐσχληκῶς συνάφειαν, ἣ μόνον ὅτι ἀνὴρ ἐκλήθη, διὰ τὸ μεμνηστεῦθαι πρεσβύτης, ἑτῶν ὀγδοήκοντα τυγχάνων πλείω ἢ ἐλάσσω, καὶ ἔχων υἱοὺς ἐξ ἀπὸ τῆς ὄντως αὐτοῦ γαμετῆς πρώτης, τὴν δὲ δι' οἰκονομίαν παρεληφώς, ὡς καὶ ἄλλη που ἀκριβέστερον

PG
41, 905

*908

Davidis originem duxerat de beatissima Virgine Maria natus, et a sancto Spiritu formatus.

- 696 Lib. II, Tom. I, Haeres. LI, X. [...] Lucas ubi priora persecutus est, exponit quemadmodum anno XII Hierosolyma perrexerit, ne quem illorum errori locum relinqueret, qui illum arbitrati sunt perfecta ac virili iam aetate in mundo repente fuisse conspectum: itaque conveniendi Ioannis gratia ad Iordanem accessisse, quae fuit Cerinthi, Ebionis, et aliorum opinio. Siquidem callidus ille serpens obliquis flexibus adrepens, nihil unum ac constans asserit. Sed aliis placet ex utriusque coniunctione sexus, ac virili semine Christum esse procreatum. Alii simpliciter hominem apparuisse statuunt. Quae causa fuit cur subtiliter accurateque omnia sancti evangelistae *narrando complexi sint. Praecipue Lucas animum ab inferioribus ad superiora referens ita scribit: *Et erat Iesus incipiens esse quasi annorum XXX; filius, ut putabatur, Ioseph.*¹ Quod autem solummodo putatur, minime est reipsa. Sed patris vicem Iosephus gerebat ille quidem, quod ita Deo placuerat: pater vero non erat; ut qui nunquam se cum Maria copularat; nisi quod illius vir appellatus est, quod eam senex duxisset, anno aetatis plus minus LXXX, cum iam liberos sex e priori coniuge sustulisset²; hanc vero posteriorem singulari Dei providentia sibi, ut alio loco fusius disputamus, ascivis-

PG
41, 906

*907

¹ Lc. III, 23.

² Vide annotationem ad n. 689.

περὶ τούτου διῆλθον. Πῶς οὖν ὁ μὴ ἔχων συνάφειαν πατὴρ αὐτοῦ ὑπῆρχεν; ὅπερ ἀδύνατον.

PG
42, 244

Tom. II, Haeres. LXIX, XXV. [...] Διόπερ ὁ Μονογενής, τὰ πάντα σοφία ὧν τοῦ Πατρὸς, καὶ βουλόμενος ἐπὶ διορθώσει τὰ πάντα ἐργάσασθαι, ἵνα μὴ τις εἰς αὐτὸν λογίσσεται ἃ μὴ ἔστι, καὶ ἐκπέσῃ τῆς ἀληθείας, ἐνδημήσας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, καὶ φύσει ἀπὸ γυναικὸς γεννηθείς, καὶ ἐν μήτρᾳ Παρθένου ἀνακλιθεὶς τὸν τῶν κυοφορίων χρόνον, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς συνελήφθη, ἵνα μὴ συνδυασμὸς καὶ παραπλοκή, [καὶ] ἐν τῇ ἐνσάρκῳ γεννήσῃ γένηται, ἀλλ' ἐκ μητρὸς μονοειδῶς ἔλαθε τὴν σάρκα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐπλήρωσε τελείαν τὴν ἑαυτοῦ ἐνανθρώπησιν, οὐκ ἐλλιπῇ οὖσαν, ἀλλὰ ἀληθινήν. Καὶ ὅτι οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς οὐκ ἦν, εἶχέ τι ἐλλιπές. Πάντα γὰρ τελείως ἔσχε τὰ πάντα ἔχων, σάρκα, καὶ νεῦρα, καὶ φλέβας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα ἐστί· ψυχὴν δὲ ἀληθινῶς, καὶ οὐ δοκῇσει, νοῦν δὲ καὶ τὰ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ ἀνθρωπῇσει χωρὶς ἁμαρτίας, ὡς γέγραπται «Πεπειραμένος κατὰ πάντα ὡς ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας»· ἵνα, ἐν τῷ μονοειδῶς ἐνταῦθα ἀπὸ μητρὸς κατὰ σάρκα γεγεννηθῇσθαι, τελείως, καὶ οὐκ ἐλλιπῶς, δείξῃ τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ τυφλώττειν τὸν ἴδιον νοῦν· ὅτι καὶ

697

set. Qui igitur nullum cum matre consuetudinem habuerat, qui filii pater esse potuit? Fieri istud omnino non potest.

PG
42, 243

Tom. II, Haeres. LXIX, XXV. [...] Unigenitus Dei Filius, idemque perfecta Patris sapientia cum ita perficere omnia vellet, ut ad homines moderandos ac corrigendos valerent, ne quis de ipso falsa quaedam suspicaretur, et a veritate excideret, naturam hominis suscipiens, atque, ut natura fert, de muliere genitus, totoque parturitionis tempore in Virginis utero residens, nequaquam est ex virili semine genitus, ne qua vel in hac corporea generatione sexuum copula esset ac coniunctio. Verum sola ex matre carnem accepit, perfectamque in sese hominis naturam, neque mancā, aut defectā, sed veram ac consummatam expressit. Nam tametsi minime ex viri satu prodierit, nihil ei tamen ad integritatem defuit; adeoque suis omnibus partibus absolutus exstitit, carne, nervis, venis, ac reliquis eiusmodi, anima praeterea quam non specie tenus, sed reipsa suscepit; similiter et mentem, aliaque omnia, quibus hominis natura constat, praeter peccatum, pro eo ac scriptum est: *Tentatus per omnia absque peccato*.¹ Ut cum sola ex matre perfecte, et absque ullo defectu secundum carnem hic genitus sit: hoc ipsum his ostendat, qui veritatem intueri, nec excaecata mente esse voluerint, cum

697

¹ Hebr. IV, 15.

ἄνω ἐκ Πατρὸς τελείως γεγέννηται, ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, καὶ κάτω ἐκ μητρὸς μόνης γεγέννηται ἀχράντως καὶ ἀμολύντως.

- 698 XLII. [...] Διὰ τοῦτο καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸ ἐκ Μαρίας συλληφθέν, τὸ ἐν θεότητι συνενωθέν· οὐ γὰρ ἡ Μαρία Θεὸς κατὰ φύσιν. Διὰ τοῦτο ἐξῆς τὸ «ἐποίησεν» ἐπιφέρεις. PG 42, 268

Ὡς καὶ ὁ ἄγγελος Γαβριήλ φησιν, ἐρωτησάσης αὐτῆς, ὅτι «Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω»; φησί· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ». Ὅταν δὲ εἴπῃ «καὶ τὸ γεννώμενον», ἔδειξεν ἀκαταζητήτως περὶ Θεοῦ Λόγου, ὅτι Υἱός ἐστιν ἀναμφιδόλως, οὐ κτισθείς, οὐ ποιηθείς. Περὶ δὲ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, μετὰ προσθήκης, «καὶ τὸ γεννώμενον, τὸν Χριστὸν καὶ Κύριον ἐποίησεν»· ὥς ἐπὶ ταῖς ἄλλαις ῥήσεσι πάντα σαφῶς ἐπληρώθη, καὶ οὐδὲν καμάρτου περιέχουσιν.

- 699 LXXIII. [...] «Ἀχρὶς οὗ παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί», διὰ τὴν ἀπὸ χρόνου ἀρχὴν γενομένην ἐνσάρκου παρουσίας Ἡ γὰρ θεότης τοῦ Μονογενοῦς ἦν ἀεὶ σὺν Πατρί, ὅπερ ἐστὶ μονογενῆς Θεὸς Λόγος ἐκ Πατρὸς προελθὼν ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως. Ἐπεὶ πῶς πληρωθήσεται τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου, τὸ «Πνεῦμα Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις PG 42, 324

in coelo perfecte sine ullo tempore, aut initio ex Patre, tum in terra sine labe ulla et macula, sola se esse de matre genitum.

- 698 XLII. [...] Dominum Christumque fecit Deus id quod ex Maria genitum erat, et cum divinitate copulatum: Non enim Maria Deus exstitit: unde verbum illud, *fecit*, mox addidit. PG 42, 267

Sed et angelus Gabriel interroganti Mariae: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* respondit: *Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te. Ideoque quod gignetur sanctum, vocabitur Dei Filius.*¹ Iam cum dixit, *quod gignetur*, extra omnem controversiam de Dei Verbo significavit, haud dubie Filium esse, qui nec creatione nec effectione productus fuerit. De suscepta autem e Maria hominis natura cum additamento illo, *quod gignetur*, illud accipi debet, *Christum et Dominum fecit*, perinde atque in aliis locis manifeste impleta omnia sunt, nec difficultatis quidquam continent.

- 699 LXXIII. [...] *Donec tradiderit regnum Deo et Patri,*² ad humanae naturae, quae certo tempore coepit, initium revocanda sunt. Divinitas porro Filii cum Patre semper exstitit, quae nihil aliud est, quam unigenitus Deus, Verbum a Patre sine ullo initio, vel tempore procedens. Alioqui quomodo angeli dictum illud reipsa perfici posset: *Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obum-* PG 42, 323

¹ Lc. I, 34 ss.

² I Cor. XV, 24.

Ἐψίστου ἐπισκιάσει σοι»; Ἐπειδήπερ ἔλεγεν αὐτῇ· «Τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν». ἵνα δείξῃ ἄνωθεν τὸν Θεὸν Λόγον κατεληλυθότα, καὶ ἐν μήτρᾳ τῆς αὐτῆς Παρθένου σαρκωθέντα, καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντα.

PG 42, 376 Lib. III, Tom. I, Haeres. LXXI, I. [...] Φάσκει δὲ οὗτος, ἀπαρχῆς 700 τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι, ἀπὸ δὲ Μαρίας καὶ δεῦρο αὐτὸν ὑπάρχειν· ἐξότε, φησί, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐγεννήθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φησιν, ὡς τολμηρὸς ἀρχιτέκτων, νομίζειν εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς οὐρανομέτρης τῶν ἀνεκδιηγήτων.

PG 42, 436 Haeres. LXXIII, XVII. [...] «Μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος», δείκνυσιν, ὅτι ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα ἀνέλαθεν. Οὐκοῦν ἡ σὰρξ, ἣ ἀνέλαθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ μὲν ἔστι τῇ σαρκὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν ὁμοιώματι δὲ ἀνθρώπων ἐστίν, ἐπειδὴ οὐκ ἐκ σπορᾶς ὡς ἄνθρωποι, οὐδὲ ἐκ κοίτης ἀνδρὸς ἐγεννήθη. Ὡς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, καὶ ὁ Υἱὸς πνεῦμα ὢν, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς πνεῦμα γεννηθεὶς, κατὰ μὲν τὸ πνεῦμα ἐκ πνεύματος εἶναι, τὸ αὐτὸ ἐστίν, ὥσπερ (τὸ) κατὰ τὸ σὰρξ ἐκ σαρκὸς εἶναι τῆς Μαρίας· κατὰ δὲ τὸ ἄνευ ἀπορρόιας καὶ πάθους καὶ με-

*brabit te?*¹ Dixerat enim Mariae Virgini: *Paries filium, et vocabis nomen eius Iesum*. Quibus divinum Verbum e coelo delapsum esse, atque in utero Virginis carnem factum, perfectamque hominis naturam suscepisse monstraret, ut ne perfectam corporis naturam a perfecta divinitate secerneret.

PG 42, 375 Lib. III, Tom. I, Haeres. LXXI, I. [...] Photinus] Christum a 700 principio negat exstitisse, sed iam tum a Maria Virgine initium accepisse, ac recentem esse: ex quo Spiritus, inquit, sanctus in illum descendit, et e Spiritu sancto genitus est. Quem quidem Spiritum sanctum Christi esse putat, audax architectus, et coelestium, quae sermone explicari nequeunt, dimensor.

PG 42, 435 Haeres. LXXIII, XVII. [...] Illa verba, *Formam servi accipiens, 701 et in similitudinem hominum factus*,² carnem illum e Virgine sumpsisse declarant. Quamobrem illa ipsa caro, quam Dei Filius induit, eadem est cum caeterorum hominum carne: ad hominum vero similitudinem esse dicitur, quoniam non virili satu ac concubitu hominum more prognatus est. Non secus ac Filius cum spiritus sit, et spiritus a Patre genitus, quatenus spiritus a spiritu prodiit, idem est cum illo, sicut quatenus caro ex carne factus est, Maria videlicet, idem est cum carne. Porro quatenus sine profluvio, passione

¹ Lc. I, 35.

² Philipp. II, 7.

ρισμοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθῆναι, ὁμοίός ἐστι τῷ Πατρί· καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ κατὰ σάρκα Υἱός, «ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων ἐστί», καὶ οὐκ αὐτὸ κατὰ πάντα ἄνθρωπος.

- 702 Haeres. LXXIV, III. [...] «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὡς δόξαν Μονογενοῦς παρὰ Πατρός». Ὁ ὑετὸς δένδρεσι καὶ φυτοῖς συμφυσιούμενος σῶμα ἀπεργάζεται, καὶ τὸν καθ' ὁμοιότητα καρπὸν ἕκαστον· καὶ ἐν μὲν τῇ ἐλαίᾳ ἔλαιον πῖον γίνεται, προσλαμβάνομενος πρὸς αὐτῆς τὸ οὐσιῶδες· ἐν δ' ἀμπέλῳ οἶνος ἡδὺς χροῖζεται· ἐν δὲ συκῇ σῦκον γλυκαίνεται· ἐν δὲ ἐκάστῳ τῶν σπερμάτων πρὸς τὸ εἶδος αὐτοῦ αὖξει φυήν· οὕτως, οἶμαι, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν Μαρίᾳ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐν σπέρματι Ἀβραάμ ἄνθρωπος εὗρίσκετο, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν. «Εὐρήκαμεν γὰρ Μεσσίαν, ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς». Ὡς δὲ Μωϋσῆς ἔφη· «Καταβήτω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμά μου, καὶ ὡς σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τῆς γῆς»· ἢ «Καταβήτω ὡς δρόσος ἐπὶ πόκον». Ἐριον τοίνυν δεχόμενον τὴν δρόσον αὖξει πόκου γονήν. Γῆ * δέ, δεχομένη τὸν ἐλπίδος γεωργὸν ὑετόν, αὖξει καρπὸν τὸ δέχεσθαι πρόσταγματι Δεσπότου, προσδιδοῦσα τὴν φύσιν

PG
42, 477

*480

ac divisione ulla a Patre genitus est, Patris est similis; nec idem cum eo, sic et Filius secundum carnem, *ad similitudinem hominum factus est*, nec est idem omnino cum homine.

- 702 Haeres. LXXIV, III. [...] *Verbum [enim] caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius, tanquam gloriam Unigeniti a Patre.*¹ Ut enim pluvia cum arboribus coalescens ac stirpibus, corpus efficit, et unumquemque fructum ad eius, unde ortus est, similitudinem producit, ut et in oliva, ad eius naturam et substantiam adiunctum, pingue oleum exsistat; in vite suavissimi in vini qualitatem coloremque transeat; in ficus arbore dulcissimo ficus sapore temperetur; et in quolibet semine naturam ipsius ad consentanea cuiusque formae incrementa perducit: ita Verbum, opinor, Dei in Maria caro factum est, et in Abrahami stirpe homo ex promissi fide repertus est. *Invenimus enim*, inquit, *Messiam, quem scripsit Moyses.*² Idem vero Moyses: *Descendat*, inquit, *ut pluvia eloquium meum, et tanquam guttae * stillantes in terram.*³ Vel: *Descendat sicut ros in vellus.*⁴ Lana itaque rorem excipiens fetum auget velleris. Terra velut quemdam spei cultorem, et agricolam pluviam excipiens, fructum ad maturitatem perducit, eaque perfusa ex im-

PG
42, 478

*479

¹ Io. I, 14.

² Io. I, 45.

³ Deut. XXXII, 2.

⁴ Ps. LXXI, 6.

προθύμως· τῷ δὲ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ πλέον ἔχει σπουδὴν. Οὕτω δὲ καὶ Παρθένος Μαρία· «Κατὰ τί γινώσκειται τοῦτο, φησίν, ὅτι ἔσται μοι»; ἤκουσε· «Πνεῦμα Κυρίου [ἐπελεύσεται] ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον ἔσται, καὶ Ὑἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται». Χριστὸς ἐν ἀγγέλῳ λαλεῖ· ἀναπλάττει δὲ ἑαυτὸν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πλάσει ὁ Δεσπότης, «μορφὴν δούλου λαβὼν».

Καὶ Μαρία μὲν ἀνιμᾶται τὸν Λόγον εἰς σύλληψιν, ὥς ὑετὸν ἡ γῆ· ἑαυτὸν δὲ καρπὸν ἅγιον ἀποδείκνυσι, προσλαμβανόμενος θνητοῦ φύσιν. Οὗτος ἦν ἐξ αὐτῆς ἀνιμώσης, ὥς γῆ καὶ ποκάς, ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐλπίδος καρπὸς ἁγίοις ἐν προσδοκίᾳ· καθὼς Ἑλισάβετ ἔλεγεν· «Εὐλογουμένη σύ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου»· ὁ προσθετο ἐξ ἀνθρωπότητος, παθὼν ἀπαθῆς ὢν ὁ Λόγος. «Οὗτος ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ καταβάς ἐξ οὐρανοῦ», καὶ ζῶν διδούς.

PG
42, 645

Tom. II, Haeres. LXXVII, IV. Ταῦτα δὲ οὕτως γράφω, ἐντυχὼν τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας προσαχθεῖσιν ὑπομνήμασιν· ἃ μὴδὲ γραφῆναι ὠφελον, ἵνα μὴδὲ μνήμη τις τούτων τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται. Τίς γὰρ ἤκουσε

703

perio Domini naturales fruges prompte ac libenter emittit, et ab eodem rursus accipiendi maiori desiderio tenetur. Sic et Maria Virgo cum ita respondisset: *Unde, inquit, cognoscam mihi istud adfuturum?* audiit: *Spiritus Domini in te descendet, et virtus Altissimi obumbrabit te; ideoque et quod nascetur ex te sanctum erit, et Filius Altissimi vocabitur.*¹ Christus in angelo loquitur, et in sui ipsius formatione semetipsum Dominus effingit, *servi formam induens.*²

Caeterum Maria Verbum Dei ad generationem velut terra pluviam haurit et attrahit: Deus vero sanctum sese fructum in mortali natura capessenda demonstrat. Ergo hic ex illa terrae instar ac vel leris attrahente profectus est verae solidaeque spei fructus, et a sanctis exspectatus. Quemadmodum Elisabeth dixit: *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.*³ Hoc autem omne ex humana conditione ac natura in sese transtulit Verbum illud, quod expers alioqui passionis perpeti voluit. *Hic est panis ille vivus, qui de coelo descendit,*⁴ ac vitam impertiit.

PG
42, 646

Tom. II, Haeres. LXXVII, IV. Haec ideo scribo, quod commentaria quaedam legi a pietate tua nobis oblata. Quae utinam scripta nunquam fuissent, ne vel tenuissima ad posteros illorum

703

¹ Lc. I, 34 ss.

² Philipp. II, 7.

³ Lc. I, 42.

⁴ Io. VI, 51.

τοιαῦτά ποτε; τίς δὲ ὁ διδάζας, ἢ μαθὼν; Ἐκ μὲν γὰρ Σιών ἐξελεύσεται λόγος Κυρίου, καὶ νόμος Θεοῦ ἐξ Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα δὲ πόθεν ἐξῆλθε; Ποῖος ἄδης ἐξηρεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι; ἢ ὅτι ὁ Λόγος εἰς σάρκα, καὶ ὁστᾶ, καὶ τρίχας, καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβηται, καὶ ἡλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; Τίς ὅλως ἤκουσε παρὰ Χριστιανῶν, ὅτι θέσει, καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ Υἱός; Ἡ τίς τοσοῦτον ἡσέθησεν, ὥστε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι θεότης αὐτοῦ ἡ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ αὐτῇ περιετμήθη, καὶ ἀτελὴς ἐκ τελείου γέγονε; καὶ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ καθηλούμενον οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλὰ αὐτῇ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς φύσεως; τίς δὲ ἀκούων, ὅτι οὐκ ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ Λόγος, εἴποι ἂν Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; Τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἔλθεῖν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ Κυριακὸν σῶμα, οὐκέτι Τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὕτω διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς Τριάδος λέγειν τὴν σάρκα, ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ Σωτὴρ. Πόθεν δὲ πάλιν ἡρεῦξαντό τινες ἱσὴν ἀσέβειαν τοῖς προσηρημένοις, ὥστε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναΐδιον

memoria perveniret! Quis enim haec unquam audit? Quis docuit didicisse? Nam e Sion egreditur verbum Domini, et lex Dei ex Hierusalem.¹ At haec unde prodierunt? Quinam inferi illud eructarunt, consubstantiale divinitati Verbi corpus illud esse, quod a Maria genitum est? Aut Verbum ipsum in carnem, ossa, capillos, ac totum denique corpus esse conversum, et a suapte natura mutatum? Quis omnino de Christianis audit Filium Dei specie ac fictione sola corpus, non natura gessisse? Quis tam impius fuit, ut ipsammet eiusdem divinitatem circumcisam esse, atque imperfectam e perfecta redditam fuisse sentiret ac diceret? Item illud ipsum, quod in ligno suffixum est, non corpus exstitisse, sed substantiam ipsam naturae totius opificem? Quis cum istud audiat, non e Maria, sed ex propria substantia Dei Verbum obnoxium passioni sibi corpus effinxisse, Christianum qui haec dixerit arbitretur? Quis execrandae illius impietatis auctor est, ut eiusmodi quaedam animo concipere, aut eloqui minime formidaret, eum qui Dominicum e Maria corpus esse natum asserat, non Trinitatem, sed quaternitatem divinitati tribuere? Adeo ut qui ita sentiunt, carnem illam, quam Salvator e Maria Virgine suscepit, ex ipsa substantia Trinitatis esse fateantur. Iam vero undenam parem huic ac germanam impietatem evomere alii quidam in animum induxerunt, uti corpus ipsum non divinitate Verbi recentius, sed coaeternum ac perpetuo

¹ Isa. II, 3.

αὐτῷ διαπαντὸς γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς σοφίας συνέστη; Πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν Κύριος, Υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ ἐστι, τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἐστι, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας; Τίνες ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα, καὶ ἐσταυρωμένον, μὴ εἶναι Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ Θεόν, καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσιν ὀνομάζεσθαι οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ἐπὶ ἓνα τῶν προφητῶν, ἐληλυθέναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν ἄνθρωπον γεγονέναι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν Χριστόν, καὶ ἄλλον τὸν τοῦ Θεοῦ * Υἱόν, τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ αἰώνων Υἱὸν ὄντα τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς Χριστιανοὶ εἶναι οἱ λέγοντες ἄλλον τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ ἄλλον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον;

- PG 42, 648 VI. [...] Οἱ Πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Υἱὸν εἰρήκασιν ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς· καὶ τοῦτον μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ σῶμα ἐκ Μαρίας ὡμολόγηται εἶναι πάλιν κατὰ τὰς Γραφάς. 704
- PG 42, 649 VII. [...] «Σπέρματος γὰρ Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται», ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. Ὅθεν ὥφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, καὶ λαβεῖν ὅμοιον 705

cum illo coniunctum exstitisse definiant, quandoquidem ab ipsa sapientia constitutum est? Potuitne Christianis ab hominibus in dubium vocari, utrumnam Dominus noster de Maria Virgine natus substantia naturaque Dei Filius exstiterit, secundum carnem vero e Davidis stirpe, ac sacrosanctae Virginis carne susceptus? Quinam porro tanta temeritate et audacia fuerunt, ut Christum illum assererent, qui in carne passus, et in crucem actus * est, non esse Dominum, ac Salvatorem, et Deum, Patrisque Filium? Quonam pacto Christianos appellari se volunt, qui in sanctum hominem, perinde ut in aliquem de prophetarum numero, delapsum esse Verbum, non ipsummet hominem factum esse profitentur, cum ex Maria corpus induisset, sed alterum esse Christum, alterum Dei Filium, qui ante Mariam, et ante saecula omnia Filius ex Patre prodierit? An vero Christiani esse possunt, qui alium esse Deum, aliud et ab illo diversum Dei Verbum praedicant?

- PG 42, 647 VI. [...] Patres illi, qui Nicaeae convenerant, non corpus, sed 704
Filius ipsum Patri consubstantialem esse dixerunt, eumque de Patris prodiisse substantia, corpus vero e Maria susceptum ex sacrarum Litterarum auctoritate decretum est.
- PG 42, 650 VII. [...] *Abrahami semen apprehendit*, ut loquitur Apostolus.¹ 705
Unde fratrum suorum similis in omnibus esse debuit,² nec diversum

¹ Hebr. II, 16.

² Hebr. II, 17.

ἡμῖν σῶμα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία, ἵνα ἐξ αὐτῆς τοῦτο λάβῃ, καὶ ὡς ἴδιον ὑπὲρ ὡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ. Καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἑσαΐας προφητεύων ἐδείκνυε, λέγων· «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται»· ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτήν, οὐχ ἀπλῶς πρὸς παρθένον, ἀλλὰ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί, ἐν' ἐκ τοῦ μνηστῆρος δεῖξῃ τὴν Μαρίαν ἀληθῶς ἄνθρωπον οὔσαν. Καὶ τοῦ τίκτειν μνημονεύει ἡ Γραφή, καὶ φησιν· «Ἐσπαργάνωσε»· καὶ ἐμακαρίζοντο μαστοὶ οὓς ἐθήλασε. Καὶ προσήνεχθη θυσία ὡς διανοίξαντος τοῦ τεχθέντος τὴν μήτραν. Ταῦτα δὲ πάντα τικτούσης ἦν Παρθένου γνωρίσματα. Καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελλίζετο αὐτῇ λέγων οὐχ ἀπλῶς. «Τὸ γεννώμενον ἐν σοὶ», ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθεῖν, ἀλλ' «ἐκ σοῦ», ἵνα φύσει τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς εἶναι πιστευθεῖν φανερώς· καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυσούσης, ὡς ἀδύνατον σῶμα παρθένου φέρειν γάλα μὴ τεκούσης, καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα, καὶ σπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθέν.

706

IX. [...] Ἀνθρώπινον ἄρα φύσει τὸ ἐκ Μαρίας, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, καὶ ἀληθινὸν σῶμα τοῦ Σωτῆρος. Ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπειδὴ ταυτὸν ἦν

PG
42, 653

a nobis corpus assumere. Proinde et Maria reipsa nec simulate profertur, ex qua corpus illud sumeret, ac tanquam peculiare et proprium pro nobis offerret. Eamdem illam porro Isaias eiusmodi vaticinio demonstrabat: *Ecce virgo concipiet, et pariet*,¹ tum Gabriel ad eam mittitur, non simpliciter ad virginem, sed ad eam virginem, quae iam viro desponsa fuerat,² ut ipsa sponsi commemoratione Mariam vere hominem fuisse declaret. Hinc et pariendi mentio in Scriptura facta, et fasciis involvisse dicitur, et beata praedicantur ubera, quae lactarunt.³ Ac denique sacrificium oblatum tanquam id, quod natum erat, vulvam aperuisset. Quae omnia parientis Virginis indicia fuerunt. Ad haec Gabriel ipse caute ac prudenter in felici illo nuntio perferendo locutus est. Neque enim dixit: *Quod nascetur in te*, ne extrinsecus in illam inductum corpus esse putaretur; sed *ex te* dixit,⁴ ut quod nasceretur, ex ipsa prodiisse manifeste crederetur. Praesertim cum id natura etiam ipsa demonstret, non posse virginis corpus, quae nondum pepererit, lac concipere; tum nihilo magis fieri posse, ut lacte nutriatur, aut fasciis obvolvatur corpus illud, quod naturali partu ante non sit in lucem editum.

706

IX. [...] Corpus illud Salvatoris, quod, ut sacrae Litterae testantur, e Maria desumptum est, humanum ac verum exstitit. Verum,

PG
42, 654

¹ Isa. VII, 14.

² Lc. I, 27; Lc. II, 5.

³ Lc. XI, 27.

⁴ Lc. I, 35.

[ἐν] τῷ ἡμετέρῳ. Ἀδελφὴ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπεὶ καὶ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἂν τις ἀμφιβάλοι, μνησθεὶς ὃν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς. Μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν, δοκούντων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν Κύριον, ἀλλ' ἀντὶ τούτου πνεῦμα θεωρεῖν, ἔλεγεν· «Ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, καὶ τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι αὐτός. Ψηλαφήσατε καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ὑπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας».

PG
42, 653

X. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδειξιν, περιττὸν ἔτι τῶν ἄλλων ἅπτεσθαι καὶ γυμνάζειν τι περὶ αὐτῶν· τοῦ γὰρ σώματος, ἐν ᾧ ἦν ὁ Λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίῳ τῆς θεότητος, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὀστέα καὶ σὰρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου. Τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν. Γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Παύλῳ· «Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρρα». Καὶ ὥσπερ οὐκ αὐτὸς κατάρρα γέγονεν, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάραν, εἴρηται κατάρρα γεγονέναι· οὕτω καὶ σὰρξ ἐγένετο, οὐ τραπείς εἰς σὰρκα,

707

inquam, propterea, quod idem omnino cum nostro fuit. Maria quippe soror nostra fuit, cum ab Adamo originem omnes acceperimus. Neque vero dubitandum ea de re putabit, si quis ea meminerit quae sunt a Luca scripta. Cum enim post illius resurrectionem nonnulli suspicarentur, non in eodem illo corpore, quod expressum e Maria fuerat, Dominum sese contueri, sed eius loco spiritum offerri, sic eos allocutus est: *Videte manus et pedes meos, et vestigia clavorum, quoniam ego sum ipse; palpate et videte, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Quibus dictis ostendit illis manus et pedes.*¹

PG
42, 654

X. His ad eum modum comprobatis, de aliis dicere supervacaneum est, aut agitare disputando, cum corpus in quo Verbum inerat, divinitati consubstantiale minime fuerit, sed ex Maria Virgine revera natum, cumque Verbum ipsum non in ossa carnemque mutatum sit, sed in carne resederit. Quod enim a Ioanne scriptum est, *Verbum caro factum est*,² hunc habet sensum, ut ex simili loquendi ratione colligi potest. Est enim a Paulo scriptum: *Christus pro nobis factus est maledictum*.³ Ut igitur maledictum ille proprie non fuit, sed ideo fuisse dicitur, quod illud nostra causa suscepit: sic et caro factum est, non quod in carnem commutatum fuerit,

707

¹ Lc. XXIV, 39-40.² Io. I, 14.³ Galat. III, 13.

ἀλλ' ὅτι σάρκα ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἴσον ἔστι πάλιν εἰπεῖν, ὅτι Ἄνθρωπος γέγονε, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰωήλ· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα». Οὐ τῶν ἀλόγων ἦν ἡ ἐπαγγελία, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστίν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ ταύτην ἔχοντος τὴν διάνοιαν, εἰκότως καταγνώσκονται ἑαυτῶν πάντως οἱ νομίσαντες εἶναι πρὸ τῆς Μαρίας τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης ἐσχηκέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν Λόγον, καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας αἰεὶ γεγενῆσθαι.

708

XIII. Ἐξ ὧν δείκνυται, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους πάντας γέγονεν ὁ Λόγος τοῦ προφητεύειν χάριν, ἐκ Μαρίας αὐτὸς ὁ Λόγος σάρκα ἑαυτῷ λαβὼν, προῆλθεν ἄνθρωπος, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Τοῦτον καὶ ὁ Πατὴρ ἐδείκνυσεν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει, λέγων· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός», ἐν ᾧ ἠυδόκησα.

709

XXII. [...] Ὁ δὲ συνετίθετο, ὅτι Ναί. Ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας Παρθένου ἄνευ σπέρματος ἀνδρός, καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου; Ὁ δὲ καὶ τοῦτο

PG
42, 660PG
42, 673

sed quod carnem pro nobis assumpserit, et homo factus sit. Etenim hoc ipsum, *Verbum caro factum est*, eandem vim habet ac si diceretur, Homo factum est, cuiusmodi est illud a Ioèle dictum: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*.¹ Quae quidem denuntiatio ac promissio non ad pecudes, sed ad homines pertinet, quorum gratia Dominus est homo factus. Quae cum ita sint, eaque sit verborum illorum sententia: vel seipsos iure condemnabunt ii qui Maria priorem esse carnem illam existimant, quae de Maria sumpta sit, et ante illam humana praeditum anima fuisse Verbum, eamque antequam huc adveniret habuisse.

708

XIII. Ex quibus evidenter ostenditur, cum in reliquos vaticinandi solum gratia sese Dei Verbum infuderit, idem ipsum e Maria carne suscepta hominem prodiisse. Qui et natura substantiaque Dei Verbum erat, et, quod ad carnem attinet, e Davidis stirpe, Mariaeque carne natus est homo, quemadmodum declarat Apostolus.² Hunc in Iordane³ atque in monte⁴ Pater demonstravit his verbis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*.

709

XXII. [...] Christumne, diximus, proprie carnem assumpsisse profiteris? Profiteor, inquit. Eandemne de Maria Virgine sine virili satu ac per Spiritum sanctum accepisse? Ne istud quidem inficiatus

PG
42, 659PG
42, 674¹ Ioél II, 28.² Rom. I, 3.³ Matth. III, 17.⁴ Matth. XVII, 5.

ὁμολόγει. Φύσει ἐκ τῆς Παρθένου ἐλθὼν τὴν σάρκα ἀνείληφεν ὁ Θεὸς Λόγος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ὁ δὲ μετὰ βάρους συνετίθετο. Ἦδη δὲ ἐν χαρᾷ καθιστάμεθα· ἐπειδὴ παρὰ τινων πρὸς ἡμᾶς εἰς Κύπρον ἐλθόντων ἠκούσαμεν τῶν προειρημένων παίδων, ὅτι οὐδ' ὅλως ἡ σὰρξ ἀπὸ Μαρίας ὁμολογεῖτο. Ὅτε δὲ αὐτὸς ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ ἐκ Μαρίας τὴν σάρκα ἀνείληφέναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολόγησε, πάλιν παρ' ἡμῶν ἠρωτᾷτο, εἰ καὶ ψυχὴν εἴληφεν.

PG
42, 700

Haeres. LXXVIII, I. [...] Ἀντιδικομαριανιτῶν γάρ τινες, ὥσπερ ἐχθρίαν πρὸς τὴν Παρθένον ἔχοντες, καὶ βουλόμενοι κατευτελίζειν ἐκείνης τὸ κλέος, φθόνῳ τινὶ ἄρθέντες ἢ σφάλματι, καὶ χρᾶναι βουλόμενοι διανοίας ἀνθρώπων, ἐτόλμησαν λέγειν τὴν ἁγίαν Μαρίαν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἀνδρὶ συνῆφθαι, φημὶ δὲ αὐτῷ τῷ Ἰωσήφ. Φασὶ δέ, ὡς ἄνω μοι εἴρηται, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρεσβύτου Ἀπολλιναρίου ἐξήχῃται ὁ λόγος, ἡ ἀπὸ τινων τῶν αὐτῷ μεμαθητευμένων· καὶ ἀμφιβάλλω.

710

PG
42, 705

V. [...] Κενὸν γάρ τι ἀκούω περὶ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τινὰ διανοεῖσθαι, καὶ τολμᾶν βλάσφημόν τινα ὑπόνοιαν ἐπ' αὐτὴν ἐνσκήπτειν, εἰς τὸ ἐκ πανταχόθεν εἶναι τὸν χρόνον ἡμῶν δίκην κακοῦ ὄψεως, θηρὸς ἰοδόλου ἐν σκότῳ ἐμφωλεύοντος, καὶ τοῖς δῆγμασι πάντας πειράζοντος,

711

est. Utrumnam proprie Deum Verbum Deique Filium existimas e coelo descendentem carnem sumpsisse de Virgine? Magna ille cum gravitate assensus est. Ea res nobis summae voluptati fuit. Quippe a discipulis illis, quos in Cyprum ad nos venisse antea narravimus, eiusmodi esse dogma illorum audieramus, Christi carnem e Maria nullo modo esse susceptam. Quare cum religiosissimus iste Vitalis Dominum nostrum Iesum Christum carnem e Maria traxisse praedicaret, iterum a nobis interrogatus est num et animam indidem accepisset.

PG
42, 699

Haeres. LXXVIII, I. [...] Etenim ex Antidicomarianitarum grege nonnulli, quasi praecipue quodam in Virginem odio suscepto, ut eius gloriam obscurarent, sive invidia, sive erroris tenebris obcaecati, quo mortalium animos inquinarent, eo temeritatis progressi sunt, ut sanctissimam Mariam post Christum in lucem editum cum viro suo Iosepho consuetudinem habuisse dicerent. Quam quidem opinionem, ut supra dixi, ab sene illo Apollinari, aut ab eius discipulis manasse praedicant, de quo nondum mihi liquido constat.

710

PG
42, 706

V. [...] ¹ Nescio quem audio adversus sanctissimam perpetuamque Virginem Mariam meditari nonnihil, ac contumeliosa quadam opinione illius honorem incessere. Ex quo illud apparet, nostram

711

¹ Antidicomarianitae.

τὸν μὲν περὶ τὸ πρόσωπον, ἄλλον περὶ τὴν πτέρναν, ἕτερον περὶ τὴν χεῖρα·
ἵνα μηδὲνα λάθοι τὸ δῆγμα τῆς ἀπιστίας.

712

VI. Πόθεν αὕτη ἡ κακόνοια; Πόθεν ἡ τοσαύτη τόλμα; Αὐτὸ τὸ ὄνομα
οὐ μαρτυρεῖ, οὐ πείθει σε, ὦ φιλόνοικε; Τίς ποτε, ἢ ἐν ποίᾳ γενεᾷ τετόλ-
μηκε καλεῖν τὸ ὄνομα Μαρίας τῆς ἀγίας, καὶ ἐρωτώμενος οὐκ εὐθὺς ἐπὶ-
νεγκε τὸ Παρθένον; ἔξ αὐτῶν γὰρ τῶν * ἐπιθέτων ὀνομάτων καὶ τῆς ἀρετῆς
ὑποφαίνει τὰ τεκμήρια. Ἀξιώματα μὲν γὰρ ὀνομασιῶν εἰλήφασιν οἱ δίκαιοι
ἐκάστῳ πρεπόντως, καὶ ὡς ἥρμοξε. Καὶ τῷ μὲν Ἀδραάμ προσετέθη τὸ « φίλος
Θεοῦ », καὶ οὐ διαλυθήσεται· τῷ δὲ Ἰακώβ, τὸ « Ἰσραὴλ » καλεῖσθαι, καὶ
οὐκ ἀλλοιωθήσεται· καὶ τοῖς ἀποστόλοις, τὸ « βοανεργές », τουτέστιν, « υἱοὶ
βροντῆς », καὶ οὐκ ἀποκαταλειφθήσεται· καὶ τῇ ἀγίᾳ Μαρίᾳ τὸ « Παρθένος »,
καὶ οὐ τραπήσεται. Ἀχραντος γὰρ διέμεινεν ἡ ἀγία. Αὕτη ἡ φύσις οὐ διδάσκει
ὑμᾶς; Ὡ καὶνῆς μανίας! ὦ καὶνῶν πραγμάτων! Πολλὰ δὲ ἐστὶν ἕτερα, ἃ
ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις οὐκ ἐτολμήθη τοῖς πατράσι. Νῦν δὲ ἄλλος μὲν
βλασφημεῖ εἰς τὴν ἑνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν, ἕτερα λαλῶν εἰς αὐτὴν
τὴν θεότητα· ἄλλος δὲ ἐλλιπῇ ποιεῖται ἐν ἑαυτῷ τὴν τῆς πάσης ἐνσάρκου

PG
42, 705

*708

hanc tempestatem letifero cuidam serpenti ac venenato esse simil-
limam, qui in tenebris delitescens infestis omnes morsibus appetat.

712

VI. Undenam vero haec improbitas emersit? Unde tanta pro-
rupit audacia? Nonne vel ipsum nomen abunde testificatur? Non
tibi, homo pervicacissime, istud ipsum persuadet? Quis ullo tem-
pore unquam exstitit, qui sanctae Mariae nomen * appellare auderet,
et non rogatus subinde Virginis vocabulum adiiceret? Nam in ad-
iunctis istiusmodi vocibus virtutis indicia collucent. Quippe iustis
omnibus, pro eo ac singulos decebat, sua cuique sunt dignitatis
attributa nomina. Ita Abrahamo amici Dei titulus accommodatus
est,¹ neque is unquam intercidet. Iacob vero *Israēlis* ² cognomen
sine ulla mutatione concessum. Apostoli quoque *Boanerges*, hoc est,
tonitruī filii,³ nominati sunt, nec ulla dies nomen istud obliterabit.
Sic sancta Maria Virgo nuncupatur, nec appellatio ista aliquando
commutabitur. Haec enim perpetuo incorrupta permansit. Cur igi-
tur vos natura ipsa non docet? O inauditam insaniam! O praepo-
steram novitatem! Multa sunt praeterea, quae priscis temporibus
maiores nostri nequaquam aggressi sunt. Hodie vero alius in as-
sumptam a Christo naturam contumeliosus est, et inusitata quae-
dam de divinitate ipsa praedicat; alius ipsum illud incarnationis
negotium mancum atque imperfectum constituit; alius resurrectione
mortuorum offenditur; alius denique aliud sibi ad oppugnandum

PG
42, 706

*707

¹ Iac. II, 23.

² Gen. XXXII, 28.

³ Marc. III, 17.

παρουσίας πραγματείαν· ἕτερος δὲ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀσχάλλει τῶν νεκρῶν· ἕτερος δὲ μέρος. Καὶ ἀπαξ απλῶς, ὡς τῆς ἡμῶν τεθολωμένης γενεᾶς! ἥς ἡ ζωὴ ἐν κινδύνῳ διάκειται, ἐκ πανταχόθεν περιαντλομένη κακαῖς ὑπὸ διὰ-θόλου ἐπισποραῖς διανοημάτων τε καὶ λογισμῶν κακοπιστίας. Πῶς τολμῶσι τὴν ἄχραντον Παρθένον, καὶ τὴν οἰκητήριον καταξιωθεῖσαν γενέσθαι τοῦ Ὑιοῦ, τὴν εἰς ταῦτο τοῦτο ἐκλεχθεῖσαν ἐκ τῶν μυριάδων Ἰσραὴλ, ὅπως σκεῦος καὶ οἰκητήριον ἡξιωμένος εἰς σημεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετῶν;

PG
42, 708

VII. Ἦκουσα γὰρ παρά τινος, ὥς τινες τολμῶσι περὶ ταύτης λέγειν, ὅτι μετὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν Σωτῆρα συνήφθη ἀνδρί. Καὶ οὐ θαυμάζω. Ἄει γὰρ ἡ ἄγνοια τῶν μὴ τὰ ἀκριδῇ ἐγνωκότων τῶν θείων Γραφῶν, μηδὲ ἱστορίαις προσεγγισάντων, ἀφ' ἐτέρων εἰς ἕτερα τρέπει, καὶ περισπᾷ, τὸν ἀσπιδίου νοδὸς βουλούμενόν τι περὶ τῆς ἀληθείας ἰχνηλατεῖν. Πρῶτον γὰρ ὅτε ἡ Παρθένος παρεδίδото τῷ Ἰωσήφ, κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκασάντων αὐτὴν ἤκειν, οὐ παρεδόθη αὐτῷ εἰς συνάφειαν, εἰ δεῖ τὰ ἀληθῆ λέγειν, ἐπειδὴ χῆρος ἦν. Ἀλλὰ διὰ τὸν νόμον μὲν ἀνὴρ κέκληται τῆς αὐτῆς· κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων παραδόσεως δείκνυται, ὥς οὐχ ἔνεκεν τοῦ ζευχθῆναι αὐτῷ παρεδίδото αὐτῷ ἡ Παρθένος, ἀλλ' ὅπως διαφυλαχθεῖ εἰς μαρτύριον τῶν ἐσομένων, ὅτι οὐ νόθος ἡ τῆς ἐνσάρχου παρουσίας οἰκονομία ἐπεδήμησεν, ἀλλὰ μεμαρτυρημένη ἐν ἀληθείᾳ, ἐκτὸς

713

arripit. O turbulentum nostrum saeculum, in quo hominum vita summum in discrimen adducitur, quae undique pessimis a daemone propagatis opinionum erroribus ac perfidiae commentis obruitur! Quanam vero fronte incorruptam illam Virginem aggrediuntur, quae Dei Filii domicilium esse meruit, quae ex infinito Israelitarum numero ad id unum est electa, ut vas quoddam et habitatio uni esset divino partui consecrata?

PG
42, 707

VII. Hoc enim certo ex auctore cognovi, nonnullos id de illa [Maria] affirmare ausos esse: postquam Salvatorem peperit, cum viro consuetudinem habuisse. Quod equidem minus admiror. Nam eorum inscitia, qui neque sacras Litteras accurate callent, neque in veterum historiarum lectione triti sunt, hos ipsos ab aliis ad alia transfert et abripit, cum ex ingenio suo ac mente veritatis vestigia consectantur. In primis itaque cum beata Virgo Iosepho tradita est, quo illam sortis necessitas adduxerat, nequaquam ei ad copulationem est concessa, si quod res est asseverare volumus, cum utique viduus esset.¹ Sed propter legem tamen vir illius appellatur. Porro ex iudaica traditione consequenter istud ostenditur, non, ut cum illo copularetur, Virginem ei fuisse traditam, sed ut ad futurorum testimonium servaretur, palamque fieret, susceptam hominis

713

¹ Usitatum ac tritum commentum (quod supra diximus) ex *apocrypho* Iacobi.

μὲν σπέρματος ἀνδρός, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οἰκονομηθεῖσα ἐν ἀληθείᾳ. Πῶς γὰρ ἡδύνατο ὁ τοσοῦτος γέρων παρθένον ἔξειν γυναῖκα, ὧν ἀπὸ πρώτης γυναικὸς χῆρος τοσαῦτα ἔτη; Οὗτος μὲν γὰρ ὁ Ἰωσήφ ἀδελφὸς γίνεται τοῦ Κλωπᾶ, ἣν δὲ υἱὸς τοῦ Ἰακώβ, ἐπικλην δὲ Πάνθηρ καλουμένου. Ἀμφότεροι οὗτοι ἀπὸ τοῦ Πάνθηρος ἐπικλην γεννῶνται.

* Ἔσχε δὲ οὗτος ὁ Ἰωσήφ τὴν μὲν πρώτην αὐτοῦ γυναῖκα ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, καὶ κυῖσκει αὐτῷ αὕτη παῖδας τὸν ἀριθμὸν ἕξ, τέσσαρας μὲν ἄρρενας, θηλείας δὲ δύο· καθάπερ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Μάρκον καὶ κατὰ Ἰωάννην ἐσαφῆνισαν. Ἔσχε μὲν οὖν πρωτότοκον τὸν Ἰάκωβον τὸν ἐπικληθέντα Ὠδλίαν, ἐρμηνευόμενον τεῖχος, καὶ δίκαιον ἐπικληθέντα, Ναζωραῖον δὲ ὄντα, ὅπερ ἐρμηνεύεται ἅγιος. Καὶ πρῶτος οὗτος εἴληφε τὴν καθέδραν τῆς ἐπισκοπῆς, ᾧ πεπίστευκε Κύριος τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πρώτῳ· ὃς καὶ ἐκαλεῖτο «ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου»· καθάπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος συνάδει τοῦτοις, ὧδέ που λέγων· «Ἔτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου», καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀδελφὸς δὲ τοῦ Κυρίου οὗτος καλεῖται διὰ τὸ ὁμότροπον, οὐχὶ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ χάριν. Μαρία μὲν γάρ, ἄρμολογεῖσα τῷ Ἰωσήφ, ἐδόκει γυνὴ εἶναι τοῦ ἀνδρός, μὴ ἔχουσα πρὸς αὐτὸν σωμάτων συνάφειαν· ἐκ ταύτης δὲ τῆς ὑποθέσεως ἡ γεινῆσις ἀγχιστείας τῶν υἱῶν Ἰωσήφ πρὸς τὸν Σωτῆρα ἐν ἀδελφῶν τάξει κέκληται· μᾶλ-

a Deo naturam non adulterinam ac spuriam fuisse, sed certissimis suffragantibus testimoniis sine virili satu, Spiritus sancti vi et efficientia constitutam. Quomodo enim tam effetae senex aetatis virginem habere uxorem potuit, qui tot annis antea priori coniuge esset orbatus? Siquidem hic ipse Iosephus Cleophae frater, Iacobi filius cognomento Pantheris, fuit: ambo, inquam, illi Panthere patre nati sunt.

* Caeterum Iosephus primam e tribu Iudae coniugem habuit, e qua sex liberos suscepit, mares quatuor, feminas duas¹ id quod Marci ac Ioannis Evangelia declarant. Primus ex omni stirpe natus illi filius est Iacobus, cognomento Oblias (quod *murum*, vel *castellum* interpretari licet), qui et iustus appellatus est, et Nazaraeus fuit, quod vocabulum *sanctum* significat. Idem ille primus episcopalem cathedram cepit, cum ei ante caeteros omnes suum in terris thronum Dominus tradidisset. Qui quidem Domini frater est vulgo nominatus. Quibus omnibus astipulatur Apostolus his verbis: *Alium autem ex apostolis vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini*,² etc. Verum Domini ille frater ob communem educationem, non natura, sed gratia vocatur. Nam Maria cum Iosepho coniuncta, viri uxor esse videbatur, cum nullum inter ipsos corporum commercium in-

¹ Agitur semper de apocrypho.

² Gal. I, 19.

λον δὲ καὶ ἐλογίσθη. Ὡς γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωσήφ, μὴ σχὼν κοινωνίαν πρὸς τὴν γέννησιν τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος, ἐν τάξει πατρὸς λογίζεται κατ' οἰκονομίαν· καθὼς λέγει Λουκᾶς εὐαγγελιστῆς περὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅτι « Ὦν υἱός, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ ». Ὡς καὶ αὐτὴ ἡ Μαριὰμ ἔφη πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ· « Ἰδοὺ ἐγώ, καὶ ὁ πατήρ σου ἐζητοῦμέν σε ὀδυνώμενοι ». Τίς οὖν ἂν εἴποι τὸν Ἰωσήφ πατέρα τοῦ Κυρίου, ὃς οὐδὲν πρὸς αὐτὸν εἶχεν αἷτιον, μάλιστα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐκτὸς σπέρματος ἀνδρὸς ὑπαρχούσης; Ἀλλὰ διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦτον εἴληφε τὸν κλῆρον τὰ πράγματα.

*712 *IX. Πόθεν γὰρ οὐ δεῖξωμεν, ὅτι ἀγνή διετέλεσεν ἡ Παρθένος; Δειξάτωσαν ἡμῖν εὐθύς, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κύησιν τινὰς ἐγέννησεν ἡ Μαρία. Εἴπωσι τὰ ὀνόματα πλάττοντες οἱ πλαστοουργοὶ καὶ ῥαψῳδοὶ τῆς ἀπάτης καὶ κακομηχανίας· καὶ οὐκ ἔχουσι δεῖξει. Οὐ γὰρ συνήφθη ἔτι Παρθένος· μὴ γένοιτο! Εἰ γὰρ ἐγέννησεν δεῖ ποτε σὺν αὐτῷ ὑπάρχουσα τῷ Σωτῆρι, ἅμα ἔλεγον καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς συνεῖναι. Πλανᾷ δὲ αὐτοὺς τὸ εἰρημέων· « Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἐστήρασι ζητοῦντές σε ». Καὶ οὐκ οἶδασιν ὃ πρὸ τούτου ἦν γεγραμμένον· « Ὅτι οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον

teresset. Ex quo illa Iosephi filiorum cum Salvatore propinquitatis affinitas est nata, quae fraternam appellationem obtineret, vel ea potius necessitudine censeretur. Ut enim Iosephus ipse, licet nihil haberet cum Salvatore secundum carnem origine commune, certa tamen providentiae ratione loco patris est habitus, quemadmodum Lucas evangelista de Salvatore ipso testatur: *Qui erat, inquit, filius, ut credebatur, Ioseph.*¹ Sed et Maria ipsa illum alloquens in Evangelio Lucae idem asserit: *Ecce ego et pater tuus dolentes quaerebamus te.*² Quis igitur Iosephum Domini patrem audeat dicere, quocum nullam principii aut causae rationem habebat, cum incarnatio ipsa sine virili semine perfecta administrataque fuerit? Sed, quod providentiae ratio postulabat, ea rebus est sors atque conditio tributa.

*711 *IX. Nam quae rationes ad illud ostendendum non suppetant, beatam Virginem in castimonia perstitisse? Doceant nos illi, post Salvatorem in lucem editum ullos Mariam peperisse liberos. Dicant horum nomina, ac, si placet, confingant fraudis ac versutiae omnis architecti. Sed illud demonstrare nunquam poterunt. Non enim ullam Virgo viri consuetudinem habuit. Absit ut habuisse putemus! Si enim aliquos liberos peperisset, quae cum Salvatore ipso versabatur assidue, una et ipsius filios vixisse dicerent. Sed hoc illis Evangelii dictum imposuit: *Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quae-*

¹ Lc. III, 23.

² Lc. II, 48.

εἰς αὐτόν». Προβαίνοντες γὰρ καὶ ἡμεῖς τῷ χρόνῳ, καὶ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ὡς εὐτελῶς γεγραμμένοις, ἰδοὺ κατὰ πᾶν ἐν αἰσθήσει γινόμενοι, εὐχαριστοῦμεν Θεῷ τῷ προασφαλισαμένῳ διὰ τῶν δοκούντων βραχέων ῥημάτων ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ παριστᾶν πάσης Γραφῆς τὴν ἀλήθειαν. Ἄει γὰρ ἀκούοντες περὶ Ἰακώβου, ὅτι οὗτος ἀδελφὸς ἐκαλεῖτο τοῦ Κυρίου, θαυμάζοντες ἐλέγομεν, τίς ἡ χρεῖα; Νῦν δὲ ἐγνώμεν δι' ἣν αἰτίαν, ὡς προεῖπεν ἡ θεία Γραφή· ἀλλὰ πάντως ἵνα ὅταν ἀκούωμεν, ὅτι «Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἐστήκασι ζητοῦντές σε», μάθωμεν, ὅτι περὶ Ἰακώβου λέγει, καὶ τῶν ἄλλων υἱῶν Ἰωσήφ, καὶ οὐ περὶ υἱῶν Μαρίας τῶν μὴ γινομένων. Δῆλον γὰρ ἦν, ὅτι μερίζων ἦν ὁ Ἰάκωβος τῇ ἡλικίᾳ κατὰ τὴν ἑνσαρκον τοῦ Κυρίου παρουσίαν. Ἀδελφοὺς δὲ αὐτοὺς λέγει διελέγχουσα ἡ Γραφή, καὶ ὀνομαστὶ καλοῦσα Ἰάκωβον, καὶ Ἰωσῆ, καὶ Συμεῶνα.

* X. [...] «Οὐδεὶς ταῦτα ποιῶν θέλει ἐν κρυπτῷ εἶναι. Εἰ ταῦτα ποιεῖς, *713 φανέρωσον σεαυτὸν», οὐκ εἶπεν, ὅτι Εἶπεν αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ, ἀλλ' οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ, ὡς τοῦ Ἰωσήφ μηκέτι ὑπάρχοντος κατὰ τὸ σῶμα. Εἶτα δὲ ἐπ' αὐτῇ τῇ τελειώσει, ὅτε ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ σταυρῷ ἔστη-

*rentes te.*¹ Nec illud animadvertunt, quod antea scriptum est: *Quoniam fratres eius non credebant in illum.*² Enimvero nos progressu temporis instructiores redditi, cum aliquando sacras Litteras tam simpliciter scriptas esse miraremur, postquam penitus omnia pervidimus, Deo gratias agere coepimus, qui paucissimis quibusdam verbis eorum omnium, quae in sacris Litteris scripta sunt, munitam ac stabilitam veritatem exhibere voluit. Cum enim de Iacobo assidue illud audiremus, fratrem ipsum Domini vocatum fuisse, quid istud toties necesse foret repetere ad mirabundi quaerebamus. Nunc autem cur id in sacris Litteris ante sit inculcatum intelligimus. Videlicet ut cum audimus: *Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quaerentes te*, de Iacobo ac caeteris Iosephi filiis, non Mariae, qui nulli sunt, dictum illud esse doceamur. Neque enim dubium est, quin Iacobus, quo tempore Christus in hoc mundo versabatur, esset aetate provector. Caeterum fratres ipsos Scriptura vocat, contrarias haereses tacite redarguens, ac nomina illorum exprimens: Iacobum, Iose, Symeonem [...]

* X. [...] *Nemo haec agens in occulto versari cupit. Si haec facis, *714 praebe te manifestum.*³ Non dixit: Pater ipsius et fratres, sed fratres ipsius, eo quod Iosephus in corpore esse desiisset. Quin etiam in ipso vitae exitu, cum Christus in cruce penderet, ut in Ioannis Evan-

¹ Lc. VIII, 20.

² Io. VII, 5.

³ Io. VII, 4.

κεν, ὡς ἔχει τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. «Στραφεῖς, φησὶν, εἶδε τὸν μαθητὴν, ὃν ἡγάπα ὁ Κύριος», καὶ εἶπεν αὐτῷ περὶ Μαρίας· «Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου»· καὶ τῇ αὐτῇ λέγει· «Ἰδοὺ ὁ υἱός σου». Εἰ ἦσαν δὲ τέκνα τῇ Μαρίᾳ, καὶ εἰ ὑπῆρχεν αὐτῇ ἀνὴρ, τίνι λόγῳ παρεδίδου τὴν Μαρίαν τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τὸν Ἰωάννην τῇ Μαρίᾳ; Τίνι δὲ τῷ λόγῳ Πέτρῳ μᾶλλον οὐ παρεδίδωσι; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Ἀνδρέᾳ, Ματθαίῳ τε καὶ Βαρθολομαίῳ; Ἀλλὰ δῆλον, ὅτι Ἰωάννη διὰ τὴν παρθενίαν· «Ἰδοὺ γὰρ ἡ μήτηρ σου». Καίτοι γε οὐκ ἦν μήτηρ αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου κατὰ σάρκα· ἀλλ' ἵνα δείξῃ αὐτὴν μητέρα ἀρχηγόν τῆς παρθενίας· ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἡ ζωὴ ἦν· καὶ τῷ Ἰωάννῃ, καίτοι γε ὄντι κατὰ σάρκα ἀλλοτρίῳ, ἔλεγεν, ἵνα διδάξῃ τιμᾶν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μητέρα, ὅτι τῷ μὲν ὄντι κατὰ σάρκα ἐξ αὐτῆς αὐτός ὁ Κύριος γεγέννηται, ἵνα μὴ τις νομίσῃ δόκησιν εἶναι τὴν πραγματείαν, καὶ οὐκ ἀλήθειαν. Εἰ μὴ γὰρ ἦν αὐτοῦ ἀληθῶς μήτηρ κατὰ σάρκα κυήσασα αὐτόν, * οὐκ ἂν περὶ αὐτῆς τὴν ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο τὸ παραδοῦναι τὴν Ἀειπάρθενον, μητέρα μὲν γεγονοῦσαν διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἄχραντον δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν αὐτὸν τιμὴν, καὶ τὸ σκεῦος τὸ θαυμαστόν. Λέγει δὲ τὸ Εὐαγγέλιον· «Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἔλαβεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν». Εἰ δὲ εἶχεν ἄνδρα, εἰ εἶχεν οἶκον, εἰ εἶχε τέκνα, εἰς τὰ ἴδια ἀνεχώρει, οὐ πρὸς τὸν ἀλλότριον.

*716

gelio scriptum est.¹ *Conversus, inquit, vidit discipulum, quem diligebat Dominus, eique de Maria dixit: Ecce mater tua; tum matri: Ecce filius tuus.* Atqui si Maria liberos habuisset, aut superstes vir eius fuisset, cur illam Ioanni, Ioannem illi commendaret? Verum cur non Petro potius, vel Andreae, vel Matthaeo Bartholōmaeove commendat? Nimirum Ioanni propter virginitatem hoc tribuit: *Ecce, inquit, mater tua.* Quanquam si corpus consideres, Ioannis mater non erat, sed eam ipsam virginitatis esse principem significare voluit, quoniam ab illa vita processit. Ad haec Ioannem, licet alienus ac minime propinquus esset, verbis illis affatus est, uti matrem honorandam esse monstraret. Siquidem ex illa Dominus, quod ad corpus attinet, revera natus est, ne quis fortasse totum incarnationis negotium putet externa specie, non veritate constare. Nam nisi vere mater eius exstitisset, a qua carnem acceperat, quaeque ipsum pepererat, non tantam ei curam adhiberet, ut perpetuam Virginem commendaret; quae et mater ob susceptum ex ipsa corpus fuisset, * et ob illius honorem atque admirabile corporis sui vas nullam labem admisisset. Sed pergit Evangelium, et, *Ex illa, inquit, die accepit eam discipulus ad sese.* Atqui si et virum haberet, et domum, et liberos, ad sua potius, quam ad alienum sese conferret.

*715

¹ Io. XIX, 26 ss.

714

XI. Ἀλλὰ μὴ τοῦτο στραφῇ εἰς βλάβην τισί, καὶ δόξωσιν ἐν τούτῳ λαμβάνειν πρόφασιν, συνεισάκτους καὶ ἀγαπητὰς ἐπικαλουμένας ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν διὰ κακομήχανον ὑπόνοιαν. Ἐκεῖσε γὰρ τὰ πράγματα ἐτελεῖτο, κατ' οἰκονομίαν δὲ διηρημένων τῶν πραγμάτων ἀπὸ τῆς ἄλλης ἀπάσης κατὰ Θεὸν ὀφειλούσης φυλάττεσθαι ἀκριθείας. Καὶ γὰρ ὅτε τοῦτο γεγένητο, καὶ παρείληφεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν, οὐκέτι παρέμεινε παρ' αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ εἰ δοκοῦσί τινες ἐσφάλλαι, ζητήσωσι τὰ ἔχνη τῶν Γραφῶν, καὶ εὗρωσιν ἂν οὔτε θάνατον Μαρίας, οὔτε εἰ τέθνηκεν, οὔτε εἰ μὴ τέθνηκεν· οὔτε εἰ τέθαιπται, οὔτε εἰ μὴ τέθαιπται. Καίτοι γε τοῦ Ἰωάννου περὶ τὴν Ἀσίαν ἐνστειλαμένου τὴν πορείαν· καὶ οὐδαμοῦ λέγει, ὅτι ἐπηγάγετο μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἁγίαν Παρθένον· ἀλλ' ἀπλῶς ἐσιώπησεν ἡ Γραφή διὰ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ θαύματος, ἵνα μὴ εἰς ἐκπληξιν ἀγάγῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐγὼ γὰρ οὐ τολμῶ λέγειν, ἀλλὰ διανοούμενος σιωπῇν ἄσκη. Τάχα γὰρ που καὶ ἔχνη εὗρομεν τῆς ἁγίας ἐκείνης καὶ μακαρίας, ὥς οὔτε εὗρεῖν ἔστι τὸν θάνατον αὐτῆς. Πῇ μὲν γὰρ ὁ Συμεὼν φάσκει περὶ αὐτῆς· «Καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν δια-

PG
42, 716

714

XI. Vereor ne hoc ipsum quod dicimus fraudi sit aliquibus, ut ad contubernales ac dilectas quas vocant feminas retinendas (quod genus pessimo sibi animi errore machinati sunt), fucum inde aliquem et colorem arcessisse videantur. Verum illic certa quadam providentiae ratione administrata sunt omnia; ita ut totum hoc negotium ab aliorum omnium, quae ex Dei mandato praestanda sunt, officiorum lege esset ac necessitate seiunctum. Praeterea posteaquam illud ita gestum est, et ad sese illam accepit, non amplius apud ipsum permansit. Quod si falso iactari quispiam a nobis existimet, licet sacrarum Litterarum vestigia consecrari, in quibus nullam de Mariae obitu mentionem reperiet, mortua sit necne, sepulta an non sepulta fuerit. Ac cum Ioannes interim in Asiam profectus sit, nusquam tamen B. Virginem itineris comitem secum illum habuisse significat; sed de ea re penitus Scriptura conticescit, id quod propter admirationis vehementiam factum arbitror, ne hominum animos maiorem quemdam in stuporem coniceret. Ego enim pronuntiare illud vereor, et tacita apud me cogitatione reputans mihi silentium indico. Quippe haud scio an de sanctissima illa ac beatissima Virgine obscura quaedam inveniri vestigia possint, quae incertam nobis illius mortis fidem faciant. Nam ex una parte illud occurrit, quod de illa pronuntiat: *Et tuam ipsius animam pervadet gladius, ut retlegantur ex multorum cordibus cogitationes.*¹ Aliunde vero

PG
42, 715¹ Lc. II, 35.

λογισμοί»· πῇ δὲ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου φασκούσης, ὅτι καὶ ἔσπευδεν ὁ δράκων ἐπὶ τὴν γυναῖκα τὴν γεννήσασαν τὸν ἄρρενα, καὶ ἐδόθησαν αὐτῇ πτέρυγες ἀετοῦ, καὶ ἐλήφθη εἰς τὴν ἔρημον, ὅπως ἂν μὴ λάθῃ αὐτὴν ὁ δράκων. Τάχα δὲ δύναται ἐπ' αὐτῇ πληροῦσθαι· οὐ πάντως δὲ ὀρίζομαι τοῦτο, καὶ οὐ λέγω, ὅτι ἀθάνατος ἔμεινεν· ἀλλ' οὔτε διαβεβαιούμαι εἰ τέθνηκεν. Ὑπερέβαλε γὰρ ἡ Γραφή τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, καὶ ἐν μετεώρῳ εἶασε, διὰ τὸ σκεῦος τὸ τίμιον καὶ ἐξοχώτατον· ἵνα μὴ τις ἐν ὑπονοίᾳ γένηται περὶ αὐτῆς σαρκικῶν πραγμάτων. Κἄν τε οὖν τέθνηκεν, οὐκ ἔγνωμεν· καὶ εἰ τέθνηται, οὐ συνῆπται σαρκί· μὴ γένοιτο! Τίς δὲ φρενοβλάθειαν ἑαυτῷ συναγαγὼν θελήσει ἐνσκηψαί βλάσφημόν τινα ὑπόνοιαν, καὶ ἀπᾶραι στόμα, χαλάσαι τε γλῶτταν, διελεῖν δὲ χεῖλη ἐκ διανοίας κακῆς; μᾶλλον δὲ ἀντὶ ὕμνων καὶ δόξης ὕβρεις τινὰς ἐπινοεῖν, καὶ ἐμπαροινεῖν εἰς τὴν ἁγίαν Παρθένον, καὶ μὴ τιμᾶν τὸ τιμημένον σκεῦος;

PG
42, 725

XVII. Ἀλλὰ μὴ τις ἐκεῖνα ὑπονοεῖτω, καὶ ἐτέρως αὐτὰ ὑποσπείρειν ἑαυτῷ πειρώμενος, λεγέτω· Πῶς οὖν εἶπε τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι «Εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἡ Μαρία, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς»; Ἄρα οὖν

715

in Apocalypsi Ioannis legimus, draconem adversus mulierem properasse, quae marem pepererat: et datas ei esse pennas aquilae, et translata esse in desertum, ne eam draco comprehenderet.¹ Quod quidem in illa esse potest impletum. Quanquam illud non affirmo penitus; neque aut immortalem perseverasse definio, aut utrum mortua sit confirmare possum. Quippe Scriptura sacra, mentis humanae captum praetergressa, rem in incerto reliquit, propter vas illud eximium ac praestans, ne quis carnis propriam ullam ei foeditatem ascribat. Sive igitur mortua sit, nescimus, sive consepulta sit, non tamen ullam est coniunctionem * corporis experta: absit ut illud existimemus! Quis est autem, qui furorem sibi et insaniam asciscens, tantam beatae Virgini contumeliam velit imponere, et os suum adversus illam attollere, laxare linguam, ad pestiferam illam pronuntiandam sententiam labra diducere, pro laudibus ac praeconiis probra contumeliasque comminisci, sacrosanctae insultare Virgini, vas illud denique omni honore dignum nullo honore prorsus afficere?

PG
42, 726

XVII. Sed vereor, ne quis illum ipsum errorem in animum inducat suum, aliaque ratione impulsus in seipso velut conserere conetur, atque in hunc modum ratiocinari velit: Quid est quod Evangelium narrat: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto Maria, antequam convenirent?*² Utrumnam igitur conventio illa ac con-

715

¹ Apoc. XII, 13 ss.

² Matth. I, 18.

προσεδοκᾶτο ἡ συνέλευσις, καὶ τούτου χάριν εἶπε· «πρὸ τοῦ συνελθεῖν»; Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ τὸ αὐτὸ πάλιν Εὐαγγέλιόν φησι· («Καὶ εὗρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν εἰσελθεῖν αὐτούς»· ἢ «Καὶ ἐγέννησε, καὶ οὐκ ἔγνω αὐτήν»· ἢ «Καὶ ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ οὐκ ᾔδει αὐτήν»· «Καὶ οὐκ ἔγνω αὐτήν, ἕως ὅτου ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον». Καὶ οὐκ οἶδασιν οἱ τὰς θεωρίας τῶν Γραφῶν διαιρεῖν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ τὰ μετέωρα καὶ βαθύτατα περιεργάζεσθαι ἐπιχειροῦντες, ὅτι ἡ θεωρία τοιούτον ἔχει τὸν τρόπον. Εἰ γὰρ πάλιν ἐγέννησεν ἡ Μαρία, ἔδει καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν εἰπεῖν τὰ ὀνόματα. Εἰ δὲ ἐπειδὴ «πρωτότοκός ἐστι πάσης *κτίσεως» *728 ὁ Μονογενής, μὴ θορυβοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐγέννησε τὸν πρωτότοκον αὐτῆς, ἀλλ' «Οὐκ ἔγνω αὐτήν, ἕως ὅτου ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς». Καὶ οὐκ εἶπε «τὸν πρωτότοκον» αὐτῆς, ἀλλὰ «τὸν πρωτότοκον». Ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ υἱῷ αὐτῆς ἐσήμανεν ἐξ αὐτῆς κατὰ σάρκα γεγενῆσθαι· ἐπὶ δὲ τῇ «τοῦ πρωτοτόκου» ἐπωνυμίᾳ οὐκέτι τὸ «αὐτῆς» ἔθετο, ἀλλὰ «πρωτότοκον» μόνον. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένος Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, μὴ συνημμένος τῇ κτίσει, ἀλλὰ πρὸ κτίσεως γεγεννημένος. Οὐ γὰρ εἶπε, πρωτόκτιστος,

gressus exspectabatur, ideoque, *antequam convenirent*, dixit? Praeterea in eodem Evangelio alio loco scriptum est (*Inventa est in utero habens antequam convenirent*; vel: *Et peperit, et non cognovit eam*; sive: *Peperit filium suum primogenitum*,¹ *et non cognoscebat ipsam*): *Et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum*.² Sed et illud homines isti non vident, qui se ea, quae in Scripturis tractantur, distincte explicatque disserere profitentur, ac sublimia illa altissimaque mysteria perscrutari student, hanc esse narrationis illius locique * sententiam. Si enim Maria denuo peperisset, caeterorum Christi fratrum erant proferenda nomina. Quod autem primogenitus creaturae omnis³ ille unicus appellatur, non est quod ea te res perturbet. Non enim dixit, peperisse illam primogenitum suum, sed hoc solum: *Non cognovit eam, donec peperit filium suum*. Ubi non *primogenitum suum*, sed *primogenitum* duntaxat appellavit. Nam hoc ipso, quod *filium suum* dixit, natum hunc ex illa, quod ad carnem pertinet, ostendit. Ad *primogeniti* porro vocabulum, non vocem illam, *suum*, adiunxit, sed *primogenitum* tantummodo vocavit. Hic est enim ille, quem Primogenitum creaturae omnis Apostolus nominat, quique cum creaturis caeteris minime coniungitur, sed ante eas omnes originem accepit. Neque enim, primo creatus, dixit, sed, *primogenitus*: adeo ut ad maiorem audientium fructum

¹ Lc. II, 7.

² Matth. I, 25.

³ Coloss. I, 15.

ἀλλὰ «πρωτότοκος», διαιρουμένης τῆς ἀναγνώσεως ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἀσφαλέστερον, τοῦ πρῶτον μὲν λέγειν «πρωτότοκος», ἔπειτα ὑποβεβήκυϊαν λέγειν τὴν κτίσιν. Τὸ μὲν γὰρ «πρωτότοκος» ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνεται, ἡ δὲ κτίσις διὰ τοῦ Υἱοῦ. «Ἐγέννησε τοίνυν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον» οὐκ αὐτῆς δὲ τὸ πρωτότοκον, ὡς αὐτῆς μελλούσης ἄλλον κυτσκεῖν, «καὶ οὐκ ᾔδει αὐτήν». Πόθεν γὰρ ᾔδει, ὅτι τοσαύτην χάριν λήψεται γυνή; Ἡ πόθεν ᾔδει, ὅτι τοιαύτην δόξαν δοξασθήσεται παρθένος; Γυναῖκα μὲν ᾔδει αὐτὴν τῇ πλάσει, καὶ θήλειαν τῇ φύσει, καὶ ἐκ μητρὸς Ἀννης, καὶ ἐκ πατρὸς Ἰωακείμ· συγγένισαν δὲ τῆς Ἐλισάβετ, ἐξ οἴκου καὶ πατριάς τοῦ Δαβὶδ· οὐκ ᾔδει δέ, ὅτι τοιαύτην δόξαν τιμηθήσεται τις ἐπὶ τῆς γῆς, μάλιστα γυνή. Οὐκ ᾔδει οὖν αὐτήν, ἕως οὗ εἶδε τὸ θαῦμα. Οὐκ ᾔδει αὐτῆς τὸ θαῦμα, ἕως ὅτου εἶδε τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτῆς. Ὅτε δὲ ἔτεκεν, ἔγνω καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν, ὅτι αὐτὴ ἦν ἡ ἀκούσασα· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ».

PG
42, 728

XVIII. Αὕτη ἐστὶν ἡ παρὰ μὲν τῇ Εὐᾶ σημαινόμενη, δι' αἰνίγματος λαβοῦσα τὸ καλεῖσθαι μήτηρ ζώντων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ μήτηρ ζώντων κέκληται, καὶ μετὰ τὸ ἀκούσαι· «Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», μετὰ τὴν παράβασιν. Καὶ ἦν θαῦμα, ὅτι μετὰ τὴν παράβασιν ταύτην τὴν μεγάλην ἔσχεν ἔπωνυ-

716

atque cautionem haec illo in loco discreta sint, ac *primogeniti* voce praemissa inferiorem deinde creaturam subiecit. Siquidem *primogeniti* nomen ad Filium refertur; creatura per Filium est producta. *Peperit* itaque *filium suum primogenitum*, non primogenitum suum, quasi alios postea paritura fuerit, et non *cognoscebat illam*. Qui enim nosse potuit tantum esse ei mulieri gratiae conferendum? Unde sciret, inquam, tam excellenti gloria virginem esse celebrandam? Quippe mulierem hanc a natura formatam, ac feminei sexus esse cognorat, atque ab Anna matre et Ioacimo patre genitam; Elizabethae cognatam, e domo Davidis ac familia: hoc vero nondum intellexerat, tantum illam in terris decus ac splendorem, et quidem feminam, esse consecuturam. Quocirca non cognovit illam, donec prodigium illud animadvertit. Non cognovit quod in ea mirabile contigerat, donec natum ex ea Filium vidit. Posteaquam vere peperit, habitum illi divinitus honorem agnovit; eamque didicit his verbis ab angelo salutatam: *Ave, gratia plena, Dominus tecum*.¹

PG
42, 727

XVIII. Haec est quam adumbravit Eva, quae viventium mater quodam aenigmatis involucro nuncupatur. Siquidem Eva tum viventium est appellata mater, cum iam illud audiisset: *Terra es, et in terram reverteris*,² post admissum videlicet peccatum. Quod qui-

716

¹ Lc. I, 28.² Gen. III, 19.

μίαν. Καὶ κατὰ μὲν τὸ αἰσθητόν, ἀπ' ἐκείνης τῆς Εὐας πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ γέννησις ἐπὶ γῆς γεγέννηται· ὧδε δὲ ἀληθῶς ἀπὸ Μαρίας αὕτη ἡ ζωὴ τῷ κόσμῳ γεγέννηται, ἵνα ζῶντα γεννήσῃ, καὶ γένηται ἡ Μαρία μήτηρ ζώντων. Δι' αἰνίγματος οὖν ἡ Μαρία μήτηρ ζώντων κέκληται. Περὶ γὰρ τῶν δύο γυναικῶν ἐλέχθη· «Τίς δέδωκε γυναικὶ σοφίαν, ἢ ποικιλικὴν ἐπιστήμην;» Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη σοφὴ Εὐα ὑφαίνουσα ἱμάτια τὰ αἰσθητὰ διὰ τὸν Ἀδάμ, ὃνπερ ἐγύμνωσεν· αὐτῇ γὰρ ἐδόθη οὗτος ὁ κάματος. Ἐπειδὴ γὰρ δι' αὐτῆς ἡ γύμνωσις εὖρηται, αὐτῇ δέδοται ἀμφιεννύειν τὸ σῶμα τὸ αἰσθητόν διὰ τὴν γύμνωσιν τὴν αἰσθητήν· τῇ δὲ Μαρίᾳ δέδοται ὑπὸ Θεοῦ, ὅπως τέκῃ ἡμῖν ἄρνιον καὶ πρόβατον, καὶ ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ ἄρνιου καὶ προβάτου γένηται ἡμῖν, ὥς ἀπὸ πόκου ἐν σοφίᾳ, δι' ἀρετῆς αὐτοῦ ἐνδυμα ἀφθαρσίας. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον περὶ τούτων διανοεῖσθαι ἔστι θαυμαστόν, περὶ τε τῆς * Εὐας καὶ *729 τῆς Μαρίας. Ἡ μὲν γὰρ Εὐα πρόφασις γεγέννηται θανάτου τοῖς ἀνθρώποις· δι' αὐτῆς γὰρ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον· ἡ δὲ Μαρία πρόφασις ζωῆς, δι' ἧς ἐγεννήθη ἡμῖν ζωή. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς Θεοῦ παρεγένετο εἰς τὸν κόσμον· καὶ «Οὐ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις»· καὶ

dem admiratione dignum est, post illam offensionem, tam praeclarum ei cognomen attributum. Ac si exteriora duntaxat et sensibus obvia consideres, ab eadem hac Eva totius est in terris humani generis origo deducta. Revera tamen a Maria Virgine vita ipsa est in mundum introducta, ut viventem pariat, et viventium Maria sit mater. Quocirca viventium mater adumbrata similitudine Maria dicitur. Nam de duabus feminis dictum illud est: *Quis dedit mulieri sapientiam, aut variegandi scientiam?*¹ Etenim Eva illa prior sapiens mulier Adamo, quem ipsa nudaverat, spectabilia quaedam vestimenta contexit: quippe huiusmodi est labore damnata. Quod enim nuditas illius opera reperta fuerat, hoc eidem datum negotium est, ut ad externam nuditatem tegendam corpus istud, quod sensibus expositum est, veste contegeret. At Mariae divinitus illud obtigit, ut agnum nobis * atque ovem pareret; cuius ex splendore ac *730 gloria, tanquam e vellere, per eiusdem virtutem immortalitatis nobis vestis sapienter est confecta. Aliud vero praeterea in utraque, Eva scilicet ac Maria, considerari potest, et quidem admiratione dignum: siquidem Eva generi hominum causam mortis attulit, per quam mors est in orbem terrarum invecta; Maria vitae causam prae-buit, per quam vita est nobis ipsa producta. Ob id Filius Dei in hunc mundum advenit: et, *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.*² Unde mors accidit, vita illuc accessit, ut in mortis locum

¹ Iob XXXVIII, 36.

² Rom. V, 20.

ὅθεν γέγονε θάνατος, ἐκεῖ προέλαθεν ἡ ζωή, ἵνα ζωὴ ἀντὶ θανάτου γένηται, ἐκκλείσασα τὸν θάνατον τὸν ἐκ γυναικός, πάλιν ὁ διὰ γυναικὸς ἡμῶν ζωὴ γεγεννημένος. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ μὲν ἔτι οὕσα παρθένος ἡ Εὐὰ ἐν παρεκδόσει παρακοῆς γέγονε, πάλιν διὰ τῆς Παρθένου γέγονεν ἡ ὑπακοὴ τῆς χάριτος, εὐαγγελισθείσης τῆς ἀπ' οὐρανοῦ καθόδου ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ζωῆς αἰωνίου. Ἐκεῖ γάρ φησι πρὸς τὸν ὄφιν· «Καὶ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σοῦ καὶ ἀναμέσον αὐτῆς, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος σοῦ, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς». Οὐδαμοῦ δὲ σπέρμα εὐρίσκεται γυναικός· ἀλλ' ἡ κατὰ τὸ αἰνίγμα, ἐπὶ τῆς Εὐας λαμβάνεται ἡ ἔχθρα πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς γεννώμενα, τοῦ τε ὄφεως καὶ τοῦ ἐν τῷ ὄφει γενομένου διαδόλου καὶ φθόνου.

PG
42, 729

XIX. Ἄλλ' οὖν γε κατὰ τὸ τελειότατον οὐ δύναται ἐν αὐτῇ τὸ πᾶν πληρωθῆναι· πληρωθήσεται δὲ ὡς ἀληθῶς ἐν τῷ σπέρματι τῷ ἁγίῳ, τῷ ἐξαίρετῳ, τῷ μονωτάτῳ, τῷ ἀπὸ Μαρίας μόνον εὐρεθέντι, καὶ οὐκ ἀπὸ συζυγίας ἀνδρός. Οὗτος γὰρ ἦλθεν ἀνελεῖν τὴν τε δύναμιν τοῦ δράκοντος καὶ σκολιοῦ ὄφεως φεύγοντος, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκουμένην κατελιγφέναι λέγοντος. Διὰ τοῦτο παρεγένετο ἐκ γυναικὸς ὁ Μονογενής, εἰς ἀναίρεσιν μὲν τοῦ ὄφεως, τουτέστι τῆς κακοδιδασκαλίας, καὶ φθορᾶς, καὶ ἀπάτης, πλάνης τε καὶ ἀνομίας. Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ἀνοίγων μήτραν μητρός. Πάντες γὰρ ὅσοι ἐγεν-

717

vita succederet, et illatam a muliere mortem ille ipse, qui e muliere, vita ut esset nostra, natus erat, excluderet. Quoniam vero cum adhuc virgo in hortis Eva degeret, per contumaciam apud Deum offenderat, ideo gratiae propria ab Virgine manavit obedientia, postquam circumfusi corpore Verbi sempiternaeque vitae de coelo est nuntiatus adventus. Nam illic ita serpentem Deus alloquitur: *Inimicitiam ponam inter te, et inter illam; inter semen tuum, et semen illius.*¹ Atqui nusquam eiusmodi semen mulieris inveniri potest. Unde non aliter quam per adumbrationem ac similitudinem ad Evam hostiles illae inimicitiae referuntur, quas cum huius stirpe serpens ille, et qui in serpente inerat invidia flagrans diabolus, exercet.

PG
42, 730

XIX. Plene quidem ac perfecte accommodari ad illam universa nequeunt; sed in sanctissima, eximia ac singulari stirpe, quae ab sola Virgine Maria, sine ulla viri consuetudine, propagata est, reipsa ac penitus impletur. Hic enim illius filius ad extinguendam serpentis ac tortuosi colubri fugacisque vim ac potentiam, qui se totum orbem terrarum dominatu suo comprehendisse iactabat, ad haec infima descendit. Propterea unicus e muliere Dei Filius processit, ut serpentem, hoc est impiae doctrinae corruptelam, ac frau-

717

¹ Gen. III, 15.

νήθησαν πρωτότοκοι, ἵνα καὶ σεμνότερον εἴπωμεν, οὐκ ἡδυνήθησαν τοῦτο πληροῦν, ἀλλ' ἡ μόνος ὁ Μονογενὴς μήτραν παρθένον ἀνοιξας· ἐν τούτῳ γὰρ μόνῳ τετελείωται, καὶ ἐν ἄλλῳ οὐδενί. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἔστιν ἰδεῖν. Ἀπὸ Μαρίας γὰρ λαμβάνεται ἡ λέξις, καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔσται μοι τοῦτο λέγειν· «Ἐνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Ὁ δὲ ἅγιος Ἀπόστολός φησι· «Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν». Καὶ ὅρα μοι τὴν τῶν Γραφῶν ἀκρίβειαν· ὅτι ἐπὶ μὲν τῷ Ἀδὰμ ἔπλασεν λέγων, ἐπὶ δὲ τῇ Εὐᾷ οὐκέτι πεπλάσθαι λέγων, ἀλλ' οἰκοδομεῖσθαι. «Ἐλαβε γάρ, φησί, μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ εἰς γυναικᾶν». ἵνα δείξῃ τὸν μὲν Κύριον ἀπὸ Μαρίας ἀναπλάσαντα ἑαυτῷ σῶμα, ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς πλευρᾶς οἰκοδομηθῆναι Ἐκκλησίαν, ἐν τῷ νυχθῆναι αὐτοῦ τὴν πλευράν, καὶ * τὰ *732 μυστήρια τοῦ αἵματος καὶ ὕδατος ἐν ἡμῖν λύτρα γενέσθαι.

XX. Ἀλλ' ὅμως ἔγνω τὴν Μαρίαν ὁ Ἰωσήφ, οὐ κατὰ γνώσιν τινα χρήσεως, οὐ κατὰ γνώσιν κοινωνίας. Ἀλλ' ἔγνω αὐτὴν, τιμῶν τὴν ἐκ Θεοῦ τε-

dem, et errorem, ac pravitatem everteret. Hic est qui revera uterum Matris aperuit.¹ Nam quotcunque primogeniti illum antecesserant, ut honestissime dicam, istud ipsum efficere nequiverunt, sed solus hoc unicus Dei Filius obtinuit, in quo, caeteris exclusis omnibus, illud est perfectum. Sed ut alia praetermittam, vel ex eo ipso, quod modo tractamus, potest illud intelligi. Quippe ex Maria sumpta illa Scripturae sententia est, quam ad Ecclesiam accommodare possumus: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carnem unam.*² Apostolus vero: *Sacramentum hoc, inquit, magnum est. Ego autem dico in Christum et Ecclesiam.*³ In quo accuratam sacrarum Litterarum diligentiam observare licet: quae cum de Adamo loquuntur, formandi vocabulum adhibent. Evam vero nequaquam formatam, sed aedificatam esse dicunt: *Sumpsit enim, inquit, unam e costis illius, et aedificavit ipsi in mulierem.*⁴ Quo illud intelligeremus, Dominum sibiipsi corpus * e Maria finxisse; Ecclesiam vero ex ipso latere velut aedificatam *731 fuisse, cum eius latus est cuspide sauciatum, ab eodemque sanguinis et aquae ad lotionem nostram profluxisse mysteria.⁵

XX. Iam vero quod Mariam Iosephus cognovisse dicitur, non ad usum aliquem corporis, atque usitatae consuetudinis referenda

¹ Exod. XIII, 2.

² Gen. II, 24.

³ Ephes. V, 32.

⁴ Gen. II, 21-22.

⁵ Io. XIX, 34.

τιμημένην. Οὐ γάρ ἤδει αὐτὴν τοιαύτης δόξης οὔσαν, ἕως ὅτε εἶδε Κύριον ἐκ γυναικὸς γεγεννημένον. Καὶ τὸ «Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα», ἵνα μὴ ποτε κρατήσῃ ὁ λόγος τῶν νομιζόντων, ἐκ κοινωνίας ἀνδρὸς εἶναι τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκονομηθὲν μυστήριον. Ἔλεγε γάρ· Πρὶν ἢ τοῦτο γενέσθαι, ὅπερ προσεδουκᾶτο· οὐ γέγονε δὲ τοῦτο τὸ πρᾶγμα. Εἰ γάρ καὶ προσεδουκᾶτο ἡ Παρθένος τῷ Ἰωσήφ εἰς συνάφειαν (ὥς οὐδὲ ἐπεδέχετο διὰ τὸ γηραλέον), ὅμως προλαμβάνει ἡ Γραφή, καὶ ἡμῖν ὑποτίθεται, καὶ τὴν διάνοιαν ἐπασφαλίζεται, δυνατῆς οὕσης τῆς ὑποθέσεως, κατὰ τὸν θεῖον τόκον, πείσαι μηκέτι ἐγγίζειν ἀνδρὶ πρὸς συνάφειαν τῇ Παρθένῳ· ὥς καὶ ὁ ἄγγελος τὸν Ἰωσήφ ἔπεισε μὴ εἶναι τὴν ὑπόνοιαν, ἥνπερ αὐτὸς ἐνόμιζεν. Ὅμοιον γάρ τῳ προῤῥηθέντι· «Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς», ὡς προσδοκωμένου, οὐ γενομένου δέ, τὸ «Δίκαιος ὢν ἐζήτει μὴ παραδειγματίσαι αὐτήν, ἀλλὰ λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν», ὡς φαύλου μὲν γινομένου ἀπὸ τοῦ παραδειγματίσαι αὐτήν, οὐ γενομένου δέ· ὡς ὁ ἄγγελος διδάσκει λέγων· «Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου», τὴν μηδέπω γενομένην, καὶ ἐν ὑπο-

ista cognitio est. Sed ideo cognovit, quod cui divinitus honorem haberi viderat, eamdem honore prosecutus fuerit. Neque enim tanto illam splendore ac gloria praeditam putaverat, donec e muliere natum Dominum animadvertit. Quod autem scriptum est, *Antequam convenirent, inventa est in utero habens*,¹ ob eam causam additur, ne illorum invalesceret opinio qui incarnationis mysterium arbitrantur virili opera interventuque perfectum. Hoc enim dicit: Antequam fieret istud, quod futurum exspectabatur, tametsi nunquam exstiterit. Ut enim demus illud: Iosephum maritalem cum Virgine copulationem sperasse (quod quidem pro affecta iam illius aetate fieri minime poterat), tamen Scriptura ipsa praemunire nos, et admonere, ac cautiores efficere voluit. Siquidem vel hoc ipsum, quod tunc temporis agebatur, divinus, inquam, ille partus abunde persuadere potest, sanctissimam Virginem nullius postea viri consuetudinem admisisse: quemadmodum angelus Iosepho de illius, quam animo conceperat, opinionis falsitate persuasit. Nam superioribus hisce verbis, *antequam convenirent*, quibus res in exspectatione posita, non gesta, declaratur, simillimum est quod sequitur: *Cum esset iustus, noluit illam traducere, sed occulte dimittere*: quasi malus iam ob traductionem illam esset, cum non fuerit tamen. Perinde atque angelus docet iis verbis: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, quae nondum coniux esset; quam tu violatae pudicitiae suspectam habes, licet talis minime sit, qualem arbitraris, etc. Nam subinde

¹ Matth. I, 18.

νοία σφάλματος παρὰ σοί ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως οὕση, ὡς οἶει, καὶ τὰ ἐξῆς. Εὐθύς γὰρ ἀκολούθως λέγει· «Τὸ γὰρ γεννηθὲν ἐν αὐτῇ», ὡς ἡδὴ γεγεννημένου. Πάλιν δὲ τό· «Τέξεται υἱόν», ὡς ἐπὶ μέλλοντος. Οὕτως γὰρ ἦν· διὰ δὲ τὸ πέπιστώσθαι, ἢ προαναφώνησις· ὡς καὶ τὸ «Πρὶν ἢ συνελθεῖν»· ἀρκοῦμενοι, ὅτι οὐδ' ὅλως γεγένηται. «Ἐὼς ὅτου ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον», τοῖς αὐτοῖς ἐστὶν ἐρμηνευόμενον διὰ τὸ θαυμαστὸν τῆς περὶ τὴν Παρθένον γνώσεως πρὸς Θεὸν τετιμημένης.

718

XXI. Μὴ νομίση δέ τις ἐκ τοῦ λέγειν· «Πρὸ τοῦ συνελθεῖν αὐτούς», ὅτι μετέπειτα συνῆλθον. Οὔτε γὰρ ἔχει τις δεῖξαι, ἢ σημαῖναι· ἀλλ' ἵνα δείξῃ ἄχραντον τὴν κύησιν τοῦ Σωτῆρος, τοῦτο ἡ Γραφή ἐβεβαιώσατο. Τὸ οὖν· «Οὐκ ἔγνω αὐτὴν», διὰ τὴν δόξαν· τὸ δὲ πρωτότοκον, ἐπειδὴ πρωτότοκός ἐστι, πρὶν ἢ τὰς κρίσεις εἶναι, καὶ «πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς», κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὐ κατὰ τὸν ἀπὸ Μαρίας, ὡς ἄλλων υἱῶν ἀπ' αὐτῆς ὄντων, ἀλλ' ἐν τοῖς καταξιωθείσι λαβεῖν δι' αὐτοῦ τὴν υἰοθεσίαν, ὥστε υἱὸς αὐτῆς γέγονεν ἀληθῶς κατὰ σάρκα, ἵνα μὴ δόκησις ὑποληφθεῖται. Ἀλλὰ καὶ πρωτότοκος, καὶ υἱὸς αὐτῆς τῆς Παρθένου, οὐ διὰ τὸ αὐτὴν ἄλλους υἱούς, ὡς ἔφην, * ἔχειν. Ὅμοιον γάρ ἐστι τοῦτο τῷ πρώτῳ πρὸ τῆς ἐνδημίας. Ὁ γὰρ

PG
42, 732

*733

in consequentibus addit: *Quod enim natum est in ipsa*, quasi iam esset natum. Illud vero, *Pariet filium*, ad futurum tempus refertur. Ita enim se res habebat; sed ad fidem stabiliendam prius illa denuntiatio facta est: cuiusmodi et illa verba sunt: *Priusquam convenirent*. Ubi sufficere nobis debet, nunquam istud omnino esse factum: *Donec peperit filium suum primogenitum*: quod eundem sensum habet, et ad admirabilem de Virgine cognitionem refertur, cui summus honor a Deo tribueretur.

718

XXI. Verum ne quis ex eo quod scriptum est, *Antequam convenirent*, convenisse postmodum arbitretur, nihil eiusmodi demonstrare vel declarare quispiam potest; sed ut labis omnis expertem, et maculae Salvatoris nostri partum ostenderet Scriptura, illud asseruit. Quamobrem istae voces, *Non cognovit eam*, ad illius gloriam spectant. Primogenitum vero nominat, eo quod ante creatas res omnes genitus est, et ut ait Apostolus: *Primogenitus in multis fratribus*:¹ non respectu ad Mariae liberos habito, quasi alios illa peperit; sed ad eos omnes, qui adoptionem illius beneficio consecuti sunt, cum Mariae filius secundum carnem revera * fuit, ne adumbrata solum species esse videretur. Igitur primogenitus ac Virginis ipsius filius appellatur, non quod alios, uti dixi, liberos pepererit. Etenim est quiddam in eo genere ei simile, quod incarnationem antecessit.

PG
42, 731

*734

¹ Rom. VIII, 29.

Πρωτότοκος ὢν ἀληθῶς Πατὴρ ἄνω πρὸ πάσης κτίσεως, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἄλλου μετ' αὐτὸν ἐκ Πατρὸς γεγενῆσθαι λέγεται πρωτότοκος· οὐ γάρ ἐστιν αὐτῷ ἀδελφὸς δεύτερος, διότι μονογενής. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αἰεὶ καὶ πρωτότοκός ἐστι Μαρίας· ἀλλὰ μονογενὴς τῇ Μαρίᾳ πέφυκε, μὴ ἔχων δεύτερον ἀδελφὸν ἀπ' αὐτῆς. Καὶ παύσωνται οἱ καθ' ἑαυτῶν μεμνηχανημένοι τὰ βλαθερά μᾶλλον ἢ περ τὰ πρὸς ὠφέλειαν· μὴ παρακαλῶ. Ὁ τιμὼν Κύριον, τιμᾷ καὶ ἅγιον· ὁ δὲ ἀτιμάζων ἅγιον ἀτιμάζει καὶ τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην. Ἐστω Μαρία παρ' ἑαυτῇ ἡ ἁγία Παρθένος, τὸ ἅγιον σκεῦος. Ταῦτα γὰρ τὰ πρὸς βλάβην ἡμᾶς οὐκ ὠφελεῖ.

PG
42, 736

XXIII. Οἱ μὲν γὰρ εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημοῦντες, καθάπερ μοι ἄνω προδεδήλωται, φύσει ἀπαλλοτριοῦν αὐτὸν τῆς Πατρὸς θεότητος ἐφιλοτιμήσαντο· ἄλλοι δὲ πάλιν, ἐτέρως φρονήσαντες, ὡς δῆθεν τιμῆσαι περισσοτέρως προαχθέντες, τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα εἶπον, καὶ τὸν αὐτὸν Υἱόν, καὶ τὸ αὐτὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἐπὶ δὲ τοῖς μέρεσιν ἀμφοτέροις ἀνίατος ἡ πληγὴ. Οὕτω περὶ τῆς ἁγίας ταύτης καὶ μακαρίτιδος Ἀειπαρθένου, οἱ μὲν ἐξυδρίσαι τετολμήκασιν, ὡς συναφθεῖσαν αὐτὴν σαρκὶ μετὰ τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ ἀκραίφνην οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου, τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας· καὶ ἔστι τοῦτο πάσης μοχθηρίας δυσσεβέστατον. Ὡς δὲ τοῦτό φαμεν ἐνηχηθῆναι τινας οὕτω

719

Nam ut Primogenitus revera Patris ante creaturam omnem exstittisse dicitur; neque tamen ideo, quod alii post ipsum a Patre geniti sint, primogenitus vocatur: non enim fratrem alterum habuit, quippe qui sit unigenitus. Ita et suscepto corpore Mariae primogenitus appellatur, tametsi unica eius proles exstiterit, neque secundus ex ea sit illi frater in lucem editus. Sileant itaque homines isti, qui ea sibi fingunt, quae perniciem magis, quam utilitatem ipsis afferunt; sed ille quaeso facessat error. Quicumque Dominum honorat, honorat et sanctum; qui ignominia sanctum afficit, eamdem et Domino suo ignominiam imponit. Sit in sese Maria sanctissima illa virgo, vasque illud sacrosanctum. Eiusmodi vero pestifera atque exitialia dogmata nullum nobis fructum afferunt.

PG
42, 735

XXIII. Etenim qui in Filium contumeliosi esse voluerunt, ut antea declaratum est, abalienare ipsum a Patris divinitate studuerunt. Alii e contrario diversam in partem abeuntes, quo vehementius illum honorarent, eundem esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum asserere ausi sunt. Utrobique vero insanabilis est ac mortifera plaga. Ita quod ad sanctam ac beatam illam Virginem pertinet, quidam contumeliosius in illam invecti sunt, ut, post summum illud et integrum incarnationis Domini mysterium, corporis eam commixtione pollutam dicerent: id quod omnem improbitatem impietatemque superat. Caeterum uti nonnullos tantum se in scelus

719

τετολμηκέναι ῥάστως ἐπιδοῦναι ἑαυτοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ· οὕτω καὶ τὸ ἕτερον τεθαυμάκαμεν πάλιν ἀκηκόες. Ἄλλους γὰρ πάλιν ἀφραίνοντας εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἁγίας Ἀειπαρθένου ὑπόθεσιν, ἀντὶ Θεοῦ ταύτην παρεισάγειν ἐσπουδακότας, καὶ σπουδάζοντας, καὶ ἐν ἐμῶν τῇ τινὶ καὶ φρενοβλαθείᾳ φερομένους. Διηγοῦνται γάρ, ὥς τινες γυναῖκες ἐκεῖσε ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Θράκης τοῦτό γε τὸ κενωσάνημα ἐνηνόχασιν, ὥς εἰς ὄνομα τῆς Ἀειπαρθένου κολλυρίδα τινὰ ἐπιτελεῖν, καὶ συνάγεσθαι ἐπιτοαυτό, καὶ εἰς ὄνομα τῆς ἁγίας Παρθένου ὑπὲρ τὸ μέτρον τι πειρᾶσθαι ἀθεμίτῳ καὶ βλασφήμῳ ἐπιχειρεῖν πράγματι, καὶ εἰς ὄνομα αὐτῆς ἱερουργεῖν διὰ γυναικῶν· ὅπερ τὸ πᾶν ἐστὶν ἀσεβὲς καὶ ἀθέμιτον, ἡλλοιωμένον ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε εἶναι τὸ πᾶν διαβολικὸν ἐνέργημα, καὶ πνεύματος ἀκαθάρτου διδασκαλία.

720

XXIV. [...] Ἦτοι γὰρ ἀπέθανεν ἡ ἁγία Παρθένος, καὶ τέθαπται, ἐν τιμῇ αὐτῆς ἡ κοίμησις, καὶ ἐν ἀγνείᾳ ἡ τελευτή, καὶ ἐν παρθενίᾳ ὁ στέφανος· ἦτοι ἀνῆρέθη, καθὼς γέγραπται· «Καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῆς διελεύσεται ῥομφαία»· ἐν μάρτυσιν αὐτῆς τὸ κλέος, καὶ ἐν μακαρισμοῖς τὸ ἄγιον αὐτῆς σωμα· δι' ἧς φῶς ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ· ἦτοι δὲ ἔμεινε. Καὶ γὰρ οὐκ ἄδυναται τῷ Θεῷ πάντα ποιεῖν, ὅσαπερ βούλεται· τὸ τέλος γὰρ αὐτῆς οὐδεὶς ἔγνω. Πέρα τοῦ δέοντος οὐ χρὴ τιμᾶν τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ τιμᾶν τὸν αὐτῶν Δεσπό-

PG
42, 737

commisisse didicimus, sic non sine ingenti admiratione aliud quiddam accepimus: nonnullos videlicet in iis, quae ad sanctissimam Virginem spectant, eo amentiae progressos, ut pro Deo nobis illam obtrudere vellent, ac de ea velut mente capti et furiosi loquerentur. Ferunt enim mulierculas quasdam in Arabia, quo e Thracia profectae erant, novum illud dogma commentas fuisse: adeo ut in Virginis nomen et honorem collyridem sive tortam panis sacrificantes offerant et conventus habeant: in sanctissimae, inquam, Virginis nomen modum omnem praetergressos, nefariam rem, et cum Dei contumelia coniunctam aggredi, hoc est in illius nomen per mulieres sacrificia facere. Quod quidem impium ac scelestum est, et a sancti Spiritus doctrina prorsus alienum.

720

XXIV. [...] Sive mortua est Virgo sanctissima ac sepulta, summo cum splendore coniuncta mors illius est, et castissimus exitus, ac virginitatis ei corona concessa; sive interfecta, ut indicare Scriptura videtur his verbis: *Et ipsius animam penetrabit gladius*,¹ gloriam martyres inter ac decus obtinet, et sacrum illius corpus omni felicitate cumulatum est; per quam mundo lumen illuxit. Potest denique et in vita mansisse. Potest enim Deus quidquid libuerit

PG
42, 738

¹ Lc. II, 35.

την. Παυσάσθω τοίνυν ἡ πλάνη τῶν πεπλανημένων. Οὔτε γὰρ θεὸς ἡ Μαρία, οὔτε ἀπ' οὐρανοῦ ἔχουσα τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐκ συλλήψεως ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, κατ' ἐπαγγελίαν δέ, ὥσπερ ὁ Ἰσαάκ, οἰκονομηθεῖσα. Καὶ μηδεὶς εἰς ὄνομα ταύτης προσφερέτω· ἑαυτοῦ γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπόλλει· μήτε πάλιν ἐμπαροινείτω ἐξυδρίζων τὴν ἀγίαν Παρθένον. Μὴ γὰρ γένοιτο! οὐ συνήφθη σαρκὶ μετὰ τὴν κύησιν, οὐδὲ πρὸ τῆς κυήσεως τοῦ Σωτῆρος.

PG
42, 740

LXXIX, I. Ἐξῆς δὲ ταύτῃ εἰς φήμην πέφηνεν αἵρεσις, περὶ ἧς ἤδη ὑπεμνήσαμεν ὀλίγῳ ἐν τῇ πρὸ ταύτης διὰ τῆς εἰς Ἀραβίαν γραφείσης ἐπιστολῆς, τῆς περὶ τῆς Μαρίας ἐχούσης. Καὶ αὕτη δὲ ἡ αἵρεσις πάλιν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῆς Θοράκης καὶ τῶν ἄνω μερῶν τῆς Σκυθίας ἀνεδείχθη, καὶ εἰς ἡμῶν ἀκοὰς ἀνῆλθέη· ἥτις ἐστὶ καὶ αὕτη γελοῖος καὶ χλεύης ἐμπλεως παρὰ τοῖς συνετοῖς εὐρισκομένη. Ἀρξόμεθα περὶ αὐτῆς φωρᾶσαι, καὶ τὰ κατ' αὐτὴν διηγήσασθαι. Εὐθεσίας γὰρ μᾶλλον κριθήσεται ἢ περ συνέσεως αὕτη· καθὼς καὶ ἄλλαι ὁμοῖαι ταύτῃ ἦσαν. Ὡς γὰρ ἄνω πολὺ διὰ τῆς πρὸς Μαρίαν ὕβρεως οἱ δόξαντες ταῦτα ὑπονοεῖν βλαβεράς ὑπονοίας σπεύρουσι λογισμοῖς ἀνθρώπων· οὕτω καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος κλίναντες, ἐν ἀκρότῃ βλάβῃ κα-

721

efficere; nam de illius exitu nihil certo constat. Porro ultra quam par sit sanctos venerari nefas est; sed illorum honorandus est Dominus. Quamobrem desinat tandem infelicius ille hominum error. Neque enim Maria Deus est, neque de coelo corpus accepit, sed ab viro ac muliere genita, tametsi ex promissione, ut olim Isaacus, singulari Dei sit providentia concessa. Nemo vero in illius nomen sacrificium offerat, alioqui animae suae mortem atque exitium consciscet. Neque vero in sanctissimam illam contumeliose perbacchari audeat. Absit enim, ut post editum Salvatorem, aut ante partum, corpus cum ullo coniunxisse dicatur.

PG
42, 739

Haeres. LXXIX,¹ I. Post superiorem illam haeresin, proxime ad nos alterius cuiusdam fama perlata est, de qua paulo ante mentionem in epistola illa faciebamus, quam de Maria Virgine in Arabiam scripsimus. Haec enim haeresis in Arabiam e Thracia ac superiore Scythia diffusa ad aures usque nostras pervenit. Quae quidem apud prudentes homines ridicula ac ludibrio digna censetur. Sed nos errores illius detegere, ac quid ipsa profiteatur aperire conabimur; nec dubito quin stultitiae plurimum, sapientiae ne minimum quidem habere iudicetur: cuiusmodi caeteras omnes huic affines esse cognovimus. Nam ut paulo ante, qui superiorem illam sectam amplexi sunt, contumeliosas in B. Virginem opiniones hominum ingeniis asperserunt; sic isti contrariam in partem declinantes, extremam in noxam ac perniciem inciderunt, ut gentilium

721

¹ Adversus Collyridianos qui Mariae sacrificia offerebant.

ταλαμβάνοντες· ὅπως κάκεινο τὸ παρά τισι τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων ἁδόμενον, καὶ ἐν αὐτοῖς πληρωθήσεται ἐν τῷ λέγειν· «Μακαρότῃτες ἰσότητες». Ἰση γὰρ ἐπ' ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς αἱρέσεσιν ἡ βλάβη· τῶν μὲν κατευτελιζόντων τὴν ἀγίαν Παρθένον, τῶν δὲ πάλιν ὑπὲρ τὸ δέον δοξαζόντων. Οὗτοι γὰρ οἱ τοῦτο διδάσκοντες τίνες εἰσὶν ἄλλ' ἢ γυναῖκες; Γυναικῶν γὰρ τὸ γένος εὐόλισθον, σφαλερὸν δὲ καὶ ταπεινὸν τῷ φρονήματι. Καὶ αὐτὸ γὰρ * ἔδοξεν *741 ἀπὸ γυναικῶν ὁ διάβολος ἐξεμεῖν· ὡς καὶ ἄνω παρὰ Κυντίλλῃ, καὶ Μαξιμίλλῃ, καὶ Πρισκίλλῃ περιγέλαστα τὰ διδάγματα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τινὲς γὰρ γυναῖκες κουρικόν τινα κοσμοῦσαι, ἥτοι δίφρον τετράγωνον, ἀπλώσασαι ἐπ' αὐτὸν ὀθόνην ἐν ἡμέρᾳ τινὶ φανερᾷ τοῦ ἔτους, ἐν ἡμέραις τισὶν ἄρτον προτιθέασαι, καὶ ἀναφέρουσιν εἰς ὄνομα τῆς Μαρίας. Αἱ πᾶσαι δὲ ἀπὸ τοῦ ἄρτου μεταλαμβάνουσιν· ὡς ἐν αὐτῇ τῇ εἰς τὴν Ἀραβίαν ἐπιστολῇ γράφοντες ἐκ μέρους περὶ τούτου διελέχθημεν. Νῦν δὲ σαφῶς τὰ περὶ αὐτῆς λέξομεν, καὶ τὰς κατ' αὐτῆς ἀνατροπὰς, Θεὸν αἰτησάμενοι, κατὰ τὸ δυνατόν παραθησόμεθα, ὅπως, τῆς εἰδωλοποιουῦ ταύτης αἱρέσεως τὰς ρίζας ἐκτεμόντες, ἀπὸ τινων τὴν τοιαύτην λύσσαν καταλῦσαι ἐν Θεῷ δυνηθῶμεν.

722

IV. [...] Ναὶ μὴν ἄγιον ἦν τὸ σῶμα τῆς Μαρίας· οὐ μὴν θεός. Ναὶ δὴ PG 42, 745

philosophorum celebre illud dictum in ipsis comprobetur: *Extremities aequalitates esse*. Siquidem par et idem ex ambabus haeresibus detrimentum accidit, cum alii sacrosanctae Virginis dignitatem elevent, alii praeter modum ac rationem attollant. Nam quod ad posterius hoc dogma * pertinet, quosnam, praeter mulierculas, auctores *742 ac patronos habet? Quod genus lubricum, et in errorem proclive, ac pusilli admodum et angusti animi esse solet. Per eas itaque diabolus evomuisse illud videtur, idemque hac in parte fecisse, quod per Quintillam, ac Maximillam, et Priscillam in ridiculis illis disseminandis erroribus praestiterat. Etenim mulieres quaedam currum, sive sellam quadratam adornantes, ac linteo desuper extento, solemni tempore, per aliquot dies panem proponunt, et in Mariae nomen offerunt. Tum ad unam omnes illo vescuntur. De quo in epistola illa, quam in Arabiam scripsimus, nonnihil disputavimus. Nunc vero accuratius singula prosequemur, et qua ratione convincenda sit, implorata Dei ope, pro virili demonstrabimus, ut huius haeresis, quae idololatriae superstitione implicata est, succisis radicibus, tantam ex animis quorundam insaniam ac rabiem divina ope facilius evellamus.

722

IV. [...] Sanctum erat Mariae corpus, fateor: non tamen deus PG 42, 746

● PG 42, 57, 133, 172, 237, 261, 309, 332, 377, 385, 437, 656, 657, 665, 668, 672, 677, 693, 721, 724, 725, 737, 748, 749, 848.

παρθένος ἦν ἡ Παρθένος καὶ τιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῶν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνοῦσα τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεγεννημένον, ἀπὸ οὐρανῶν δὲ ἐκ κόλπων πατρῶν παραγενόμενον. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον ἐπασφαλίζεται ἡμᾶς, λέγον, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου φήσαντος, ὅτι «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; Οὐπω ἦκει ἡ ὥρα μου». Ἵνα ἀπὸ τοῦ «Γύναι, τί ἐμοὶ καὶ σοί;» μὴ τινες νομίσωσι περισσότερον εἶναι τὴν ἁγίαν Παρθένον, γυναῖκα ταύτην κέκληκεν, ὡς προφητεύων, τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς σχισμάτων τε καὶ αἱρέσεων χάριν· ἵνα μὴ τινες, ὑπερβολῇ θαυμάσαντες τὴν ἁγίαν, εἰς τοῦτο ὑποπέσωσι τῆς αἱρέσεως τὸ ληρολόγημα.

PG
42, 752

VII. [...] Ἐν τιμῇ ἔστω Μαρία· ὁ δὲ Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα προσκυνεῖσθαι τὴν Μαρίαν μηδεὶς προσκυνεῖτω. Οὐ λέγω γυναίκε, ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρί, Θεῷ προστέτακται τὸ μυστήριον. Οὔτε ἄγγελοι χωροῦσι δοξολογίαν τοιαύτην. Ἐξαλειφέσθω τὰ κακῶς γραφέντα ἐν καρδίᾳ τῶν ἡπατημένων· ἀμαυρούσθω ἐξ ὀφθαλμῶν τὸ ἐγκρίσθημα τοῦ ζύλου· ἐπιστρέψῃ πάλιν τὸ πλάσμα πρὸς τὸν Δεσπότην. Ἐντρέπέσθω Εὐα μετὰ τοῦ Ἀδάμ Θεὸν τιμᾶν μόνον· μὴ ἀγρέσθω τῇ τοῦ ὄψεως φωνῇ· ἀλλ' ἐμμενέτω τῇ τοῦ Θεοῦ

723

illa fuit. Eadem et virgo exstitit, minime tamen nobis ad adorandum proposita, sed eum adorans ipsum, qui e sua carne genitus, e coelo ac paterno sinu descenderat. Quare sanctum quoque nos Evangelium praemunire voluit, in quo ita Christus loquitur: *Quid mihi et tibi, mulier? Nondum venit hora mea.*¹ Ubi idcirco mulierem appellavit: *Quid mihi*, inquit, *et tibi, mulier?* ne quis B. Virginem excellentioris alicuius esse naturae crederet, eoque vocabulo quasi vaticinans ad ea schismata haeresesque refutandas usus est, quas in orbe terrarum olim excitandas cognoverat: nemo ut sacrosanctae Virginis vehementiori quadam admiratione permotus sese ad illius haeresis nugas ac deliria converteret.

PG
42, 751

VII. [...] Honoretur sane Maria: Pater vero, Filius et Spiritus sanctus adorentur; Mariam adorare nemo velit. Non enim mulieri, ac ne viro quidem, sed uni Deo mysterium illud cultusque tribuitur: adeo ut nec angeli ipsi tanto honori pares esse videantur. Deleantur itaque, quae in miserorum hominum cordibus male sunt inscripta. Exstinguatur penitus malus ille fetus ad infelicem arborem conceptus. Convertatur opus ipsum ad Dominum conditoremque suum. Evam cum Adamo coniuge ad Deum solum venerandum pudor tandem aliquando compellat; neve serpentis vox illam decipiat, sed in Dei mandato persistat: *De ligno ne comedas.*² Quanquam in ar-

723

¹ Io. II, 4.² Gen. II, 17.

προστάζει· «Μὴ φάγης ἀπὸ τοῦ ξύλου». Καὶ ἦν τὸ ξύλον οὐ πλάνη ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου γέγονεν ἡ παρακοὴ τῆς πλάνης. Μὴ φαγέτω τις ἀπὸ τῆς πλάνης τῆς διὰ Μαρίαν τὴν ἁγίαν. Καὶ γάρ, εἰ καὶ ὥραϊον τὸ ξύλον, ἀλλ' οὐκ εἰς βρώμα. Καὶ εἰ καλλίστη ἡ Μαρία, καὶ ἁγία, καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι.

- 724 IX. [...] Καὶ πόσα ἔστι λέγειν! Ὅτι γὰρ ὡς αὐτὴν προσκυνοῦντες τὴν Μαρίαν, αὐτῇ προσφέρουσι τὴν κολλυρίδα αἱ ἀργαὶ αὗται γυναῖκες· ἥτοι ὑπὲρ αὐτῆς προσφέρειν ἐπιχειροῦσι τὴν προειρημένην ταύτην σαθρὰν κάρπωσιν· τὸ πᾶν ἔστιν ἡλίθιον καὶ ἀλλότριον, καὶ ἐκ δαιμόνων κινήσεως, φρύαγμα τε καὶ ἀπάτη.

Ἴνα δὲ μὴ παρεκτείνωμαι τῷ λόγῳ, ἀρκέσει τὰ εἰρημένα ἡμῖν. Ἡ Μαρία ἐν τιμῇ, ὁ Κύριος προσκυνεῖσθω.

ANACEPHALAEOSIS ¹

- 725 Haeres. Lib. II, Tom. III, IV. [...] Ὅτι ἀληθινὸς ἐγεννήθη Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας Παρθένου λαθὼν τὸ σῶμα ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐν δοκῇσιν, σάρκα ἀληθινῶς, σῶμα ἀληθινῶς, σὺν ὁστέοις καὶ νεύροις καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις, μηδὲν ἄφ' ἡμῶν διηλλαγμένος, ἢ μόνον τὸ ἐνδοξον τῆς αὐτοῦ

bore ipsa nequaquam error fuit, sed per arborem contumaciae error admissus est. Perinde igitur nemo errorem illum degustet, qui Mariae occasione conflatus est. Licet enim pulcherrima arbor esset, non tamen ad cibum constituta. Ita quamvis Maria vel optima fuerit, ac sancta, et honore dignissima, non idcirco tamen adoratione prosequenda.

- 724 IX. [...] Quam multa porro adversus illam haeresin disputari possunt! Nam aut Mariam ipsam adorantes collyridem huic otiosae mulieres offerunt; aut pro ipsa absurdam illam et ridiculam oblationem instituunt. Utrumque vero stolidum est, et a daemone profectum nihil praeter ostentationem fraudemque continet.

Ne sim longior, quae sunt hactenus dicta sufficient. Maria in honore sit, Dominus adoretur.

- 725 Haeres., Lib. II, Tom. III, IV. [...] Christum e Maria semper virgine revera natum esse credit, e Spiritu sancto, non ex virili semine, sed ex ipsamet sacrosancta Virgine; ac reipsa corpus, non specie duntaxat accepisse, carnem, inquam, veram, corpus verum cum ossibus ac nervis, reliquisque quae nobis insunt omnibus, nihil

¹ Ἀνακεφαλαίωσις probabiliter non est Epiphanii. Cf. Al 326; Cay I, 426; Bar II, 98; Qua II, 391.

ἀγιότητος καὶ θεότητος, καὶ σκεύους ἀγιωσύνης, καὶ ἀναμαρτήτως τὰ πάντα τελείως ἔχων. [...]

[...] τέλειος ἄνωθεν Θεός, οὐκ ἐλθὼν κατοικῆσαι ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλ' αὐτὸς ὅλος ἐνανθρωπήσας, οὐ τραπείς τὴν φύσιν, συμπεριειληφώς δὲ ἅμα τῇ θεότητι τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν. Ἐν μήτρᾳ Παρθένου γεγονώς ἐν ἀληθείᾳ, κυοφορηθεὶς τὸν χρόνον, γεννηθεὶς διὰ γεννητικῶν πόρων ἀνεπαισχύντως, ἀχράντως, ἀμολύντως· ἀνατραφεὶς, καὶ ἐναγκαλισθεὶς ὑπὸ τε Συμεῶνος καὶ Ἀννης, βασταχθεὶς ὑπὸ Μαρίας, πεζεύσας, ὁδοιπορήσας, παιδίον γεγονώς, ἀνδρωθεὶς τῇ ἡλικίᾳ, τὰ πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐν τελειότητι, ἐν ἀριθμῷ ἑτῶν λογισθεὶς, ἐν ἀριθμῷ μηνῶν ἐν κοιλίᾳ κυοφορηθεὶς, «γενόμενος ἐκ γυναικός, γενόμενος ὑπὸ νόμον».

ANCORATUS (a. 374)

PG
43, 76

XXXII. [...] Καὶ ἀδύνατον τοῦτο πληροῦσθαι εἰς ἄνθρωπον ψιλόν, πληροῦται δὲ ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ Υἱῷ Θεοῦ, ἐν τῷ εἰπεῖν· «Ἄνθρωπός ἐστιν», ἐν ἀληθείᾳ, «τίς δὲ γινώσεται αὐτόν;» ὅτι Θεός ἐστι· διότι συμμετέχει καὶ ἄνθρωπος καὶ Θεός ἐστιν, ἄγνωστος ἀνθρώποις διὰ τὸ ἀκατάληπτον· ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας ἐν ἀληθείᾳ δίχα σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος. «Καὶ ἡ

726

ut a nobis ipsis, praeterquam excellenti quadam sanctitatis ac divinitatis gloria discrepet, tum quod sanctitatis vas sit. Habet autem omnia perfectissime citra peccatum. [...]

[...] Deus ab aeterno perfectus, qui non ut in homine habitaret advenit; sed Verbum ipsum hominem induit, non natura mutatum, sed eam quae hominis propria est, cum divinitate complexum. In Virginis utero revera genitus, suoque tempore in utero portatus, ac per genitales meatus in lucem editus sine ulla turpitudine, foeditate vel labe: post haec educatus atque a Symeone et Anna in ulnis gestatus: a Maria portatus, iter postea pedibus confecit, peregrinatus est, ad pueritiam pervenit, aetate corroboratus est, humana in se omnia perfecte habuit, annorum numero census, mensium numero in praegnantis utero gestatus, *factus ex muliere, factus sub lege*.¹

PG
43, 75

XXXII. [...] Porro in homine mero verum istud esse non potest; in Deo Verbo, Deique Filio potest, cum ita dicitur, *Homo est*, revera, *quis vero cognoscet illum?*² Quatenus Deus est, propterea quod utriusque est naturae particeps; atque homo simul et Deus est, hominibus ignotus qui comprehendi non potest, homo vero ex Maria Virgine re ipsa sine virili satu genitus. *Virgo*, inquit, *in utero*

726

¹ Gal. IV, 4.

² Ierem. XVII, 9.

παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει», τὸ γὰρ μέλλον ἐκ τοῦ χρόνου ἐκήρυττεν ὁ προφήτης· «Καὶ ἡ καρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει». Μέλλον γὰρ τὸ «Τέξεται υἱόν». Εἰ τοίνυν παρθένος, οὐκ ἔξ ἀνδρῶν ἡ οἰκονομία τῆς κυήσεως, διὰ τὸ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου εἰρησθαι τῷ Ἀχαζ· «Αἰτῆσαι σεαυτῷ σημεῖον εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος». Ὁ δὲ ταπεινοφρονῶν· «Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' οὐ μὴ πειράσω Κύριον τὸν Θεόν μου», φησί, παραιτησάμενος τὸ αἰτήσασθαι σημεῖον. Εὐθὺς δὲ διὰ τὸ μὴ αἰτήσασθαι αὐτὸν σημεῖον, δύο χαρίζεται ὁ τὰ μεγάλα δωρούμενος ἀνθρώποις Θεὸς δῶρα· ἀπὸ «ὕψους», τὸν Λόγον ἰδίᾳ θελήσει, καὶ αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἰδίᾳ θελήσει πέμψας· ἀπὸ «βάθους» δέ, τὴν σάρκα εὐδοκίᾳ σὺν αὐτοῦ τῷ Λόγῳ οἰκονομήσας. Φησί γὰρ ὕστερον· «Καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ»· οὐ γὰρ εἶπε, καλέσω, ἀλλὰ «καλέσουσιν»· ἀνθρώποις μὲν γὰρ ἀπεκαλύπτετο Θεός, ὁ αὐτοῖς ἀγνοηθείς. Ἀλλ' οὐ προσφάτως λαμβάνει τὸ ὄνομα· οὐ γὰρ εἶπε, καλέσω τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ἀλλὰ «καλέσουσι».

727

XLIX. [...] Εἰ γὰρ Υἱὸς ἐστὶ μονογενής, οὐκ ἔστι τις ἴσος αὐτοῦ, οὔτε ἀντιπαράθετος ὅμοιος ὢν τῷ Υἱῷ ἐν υἱοῖς Θεοῦ. Τούτους γὰρ οἶδε κατὰ χάριν, ἐκείνῳ δὲ μὴ δυνάμενόν τινα ἐξισοῦσθαι, τῷ εἶναι αὐτὸν φυσικῶς

PG
43, 104

*concipiet.*¹ Nam ad futurum tempus prophetae vaticinium pertinebat: *Et virgo in utero concipiet*. Futurum enim quiddam ista significant, *Pariet filium*. Quamobrem si virgo mater est, nequaquam a viro partus ille generatioque proficiscitur. Siquidem ante tempus istud dictum Achaz fuerat: *Pete tibi signum in profundo, aut in sublimi.*² At ille prae modestia ac demissione sui: *Non petam*, inquit, *et non tentabo Dominum Deum meum*, signum ullum postulare detrectans. Subinde igitur, quod nullum prodigium postulare vellet, duo quaedam munificentissimus in homines Deus dona largitur: primum e *sublimi* Verbum suum cum de sua, tum de Verbi ipsius voluntate misit: hinc e *profundo* carnis susceptae mysterium cum Verbo ipso communiter administravit. Quippe postea subiicit: *Et vocabunt nomen eius Emmanuel*. Non dixit, vocabo; sed, *vocabunt*. Hominibus enim qui ab ipsis ignorabatur patefactus est Deus. Sed non recenter vocabulum istud usurpavit, non enim dixit: vocabo nomen eius Emmanuel; sed, *vocabunt*.

727

XLIX. [...] Profecto si unigenitus est Filius, aequalis huic esse nemo potest, aut cum eo comparari qui *similis Filio sit in filiis Dei*.³ Eiusmodi quippe gratia filios Scriptura commemorat, quorum nemo cum illo qui naturalis Filius est adaequari possit. Siquidem

PG
43, 103¹ Isa. VII, 14.² Isa. VII, 11 ss.³ Ps. LXXXVIII, 7.

Υἱόν. Φανερόν γάρ πόθεν ἐκλελογισμένον, καὶ πόθεν ἐκλογή ἐτι πολλὰι μυριάδες ἐπὶ τῆς γῆς ἦσαν, καὶ Μαρία μόνη εὔρε χάριν, καὶ ἐν αὐτῇ ἐξελέξατο τὴν ἁγίαν σάρκα, διὰ τοῦτο, ἐφ' ἣν ἡυδόκησεν, ὡς καὶ Δαβὶδ λέγει ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων τῶν εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκότων, καὶ κατὰ χαρὰς τοῖς ἔθνεσι τὴν αὐτοῦ χάριν ὑποδεικνύοντων· «Ὅτι ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, τὴν καλλονὴν Ἰακώβ ἦν ἡγάπησε», τουτέστι τὸ ἀγκραιφνὲς τῆς καλλονῆς αὐτοῦ, ὅλου τοῦ Ἰακώβ τὴν καλλονὴν, τὴν σάρκα τὴν ἀπὸ Μαρίας διὰ Πνεύματος ἁγίου ἐκλελεγμένην.

PG
43, 105

LI. Ἀλλὰ φησιν ὁ φιλόνηκος καὶ φιλόδοξος· Τί οὖν λέγεις; τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας δηλονότι ἀνελημμένον; Μαρία δὲ τί; φησίν, ἄκτιστος ἢ κτιστός; Κτιστός δηλονότι, καὶ αὐτοὶ λέγομεν, γεννηθεῖσα ἐξ ἀνδρός καὶ γυναικός. Τὸ ἀπὸ Μαρίας οὖν τί λέγεις; προσκυνεῖς τὸν Σωτῆρα ἐν σώματι, ἢ οὐ προσκυνεῖς; Πῶς οὖν μὴ προσκυνήσω; Ἐὰν γάρ μὴ προσκυνήσω, οὐκ ἔχω ζῶν.

PG
43, 157

LXXV. [...] Αὐτὸς γάρ ὁ Σωτὴρ ὁ ἅγιος ἀπ' οὐρανῶν κατελθὼν, ὁ ἐν ἐργαστηρίῳ παρθένῳ καταξιώσας τὴν ἡμετέραν ποιήσασθαι σωτηρίαν, ὁ ἐκ Μαρίας αἵθις γεγεννημένος, διὰ Πνεύματος ἁγίου συλληφθείς, ὁ τὴν σάρκα λαβὼν, «ὁ Λόγος σὰρξ γενόμενος», ὁ μὴ τραπεῖς τὴν φύσιν, ὁ σὺν τῇ θεότητι

728

729

manifestum est unde electus sit, et unde electio habeatur. Infinita enim erant in terris millia: ex quibus Maria sola *gratiam invenit*:¹ ex qua propterea sanctissimam suam carnem elegit, *in qua sibi placuit*. Quemadmodum David ex apostolorum persona loquitur qui in Dominum crediderant, eiusque gratiam nationibus exteris praeedicabant: *Quoniam subiecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris; speciem Iacob quam dilexit*,² hoc est sinceram eius speciem, ac totius Iacobi pulchritudinem, nempe carnem illam, quam e Maria per Spiritum sanctum sibi delegit.

PG
43, 106

LI. Urget vero pertinax et gloriae cupidus adversarius. Quid igitur dicis? Nonne corpus videlicet e Maria sumptum asseris? Cuiusmodi vero Maria fuit? Increata, an creata? Nos vero creatam fuisse confitemur, atque e viro feminaque genitam. Quod igitur originem a Maria traxit, cuiusmodi tandem esse statuis? Num Salvatorem adoras in corpore, an non adoras? Quo tandem pacto non adorem? Nisi enim adoravero, vitam non consequar.

PG
43, 158

LXXV. [...] Hic enim ille sanctissimus Salvator est, qui e coelo lapsus, in Virginis officina salutem nostram administrare dignatus est. Qui ex Maria genitus, atque per Spiritum sanctum conceptus est; qui carnem induit, et *Verbum caro factum est*; qui natura nihil

728

729

¹ Lc. I, 30.² Ps. XLVI, 4, 5.

λαβὼν τὴν ἀνθρωπότητα, τέλειος ὢν ἀπὸ Πατρός, ὁ τὴν τελείαν οἰκονομίαν πληρώσας, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ὁ τὴν σάρκα καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην λαβὼν, τέλειος ὢν παρὰ Πατρός, ἐνανθρωπήσας ἐν ἡμῖν οὐ δοκῇσει, ἀλλ' ἀληθείᾳ, τέλειον εἰς ἑαυτὸν ἀναπλάσας ἄνθρωπον ἀπὸ Μαρίας τῆς θεοτόκου διὰ Πνεύματος ἁγίου.

730

LXXX. Ἀλλὰ τί οἱ τοιοῦτοι νομίζουσι λέγειν, ἐὰν εἴπωμεν τέλειον ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας τὸν Χριστὸν γεγονότα, ἢ ἐσχηκότα; Μὴ ὑπονοήσομεν αὐτὸν ἀμαρτίαις ὑποπεσόντα; Μὴ γένοιτο! «Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Εἰ γὰρ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐνέπνευσε τοῖς ἁγίοις, καὶ ἐν οἷς ἐνέπνευσε μαρτυροῦνται ὅτι ἦσαν ἅγιοι, δίκαιοι, προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἁμεμῖτοι, πόσω γε μᾶλλον αὐτὸς ὅλως, «Ἐν ᾧ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς», καὶ τε σάρκα ἀληθινὴν λάβῃ ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, καὶ ψυχὴν ἀνθρωπείαν ἀληθινῶς καὶ νοῦν καὶ εἴ τι ἐστὶν ἕτερον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἔχων τὰ ὅλα, κατεῖχε Θεὸς ὢν, μὴ μεριζόμενα πρὸς τὴν κακίαν, μὴ θρυπτούμενα ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, μὴ ἀλισκόμενα ἐν τῇ ἡδονῇ, μὴ ὑποπίπτοντα τῷ τοῦ Ἀδάμ παραπετώματι; Καὶ διὰ τοῦτο φησιν ὁ Ἀπόστολος· «Γενόμενος ὑπὸ νόμον»· καὶ

PG
43, 168

immutatus, ad divinitatem suam naturam hominis adiunxit, a Patre perfectus existens; qui ut functionem omnibus absolutam numeris expleret, propter nos ac propter nostram salutem descendit in mundum: qui humanam carnem atque animam assumpsit, a Patre perfectus existens; et in nobis homo non specie sola, sed veritate factus: adeo ut perfectum in sese hominem e Maria Dei genitrice per Spiritum sanctum effingeret.

730

LXXX. Quidnam autem afferre se isti posse putant, si perfectum hominem e Maria genitum esse Christum, aut mente praeditum asseramus? An periculum est, ne illum peccatis obnoxium fuisse suspicemur? Absit! *Peccatum* quippe *non fecit, nec inventus est dolus in ore eius*.¹ Nam si vim suam sanctis quibusdam viris afflaverit, qui propterea constanti testimonio sancti, iusti, et aetate sua provecti citra reprehensionem ullam vixisse dicantur, quanto magis ille ipse, *In quo omnis plenitudo divinitatis habitare corporaliter voluit*,² quamvis veram e Maria semper virgine carnem et humanam animam cum mente ac caeteris hominis partibus acceperit, in seipso ita continere omnia, utpote Deus, potuit, ut neque in nequitiam spargerentur, neque maligni hostis fraude deliciis infringerentur, neque voluptatum illecebris caperentur, nec Adami delicto subiicerentur? Ob id enim Apostolus dixit: *Factus sub lege*; ³ item: *Et ha-*

PG
43, 167¹ I Petr. II, 22.² Coloss. II, 9.³ Galat. IV, 4.

πάλιν· « Ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ». Τὸ δὲ σχήματι, καὶ τὸ ὑπὸ νόμον, δι' ἀμφοτέρων συναγόμενον, τελειότητα σημαίνει καὶ ἀπάθειαν· ἐκ τοῦ γενόμενος, τὸ εἶναι τέλειος· καὶ τοῦ ὑπὸ νόμον, τὸ μὴ δοκῇσιν· καὶ τῷ σχήματι, τῆς ἰδέας τὸ βέβαιον· καὶ ἐκ τοῦ ὡς ἄνθρωπος, τὸ ἀναμάρτητον. Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, μηδεὶς ἀπατάτω κενοῖς μύθοις. Εἰ γὰρ ἄνωθεν γεννηθεὶς ἀπὸ Πατρὸς ἀληθινῶς, ἐγεννήθη καὶ ἀπὸ Μαρίας, καὶ ἄνω ἀληθεύει, καὶ κάτω ἀληθεύει.

PG 43, 185 XCII. Ἐάν δέ τις σοφίζόμενος εἴπῃ· Ἀλλὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν σῶμα 731 ἐξαίρετον ἦν, διὰ τὸ μόνον συνειληφθαι ἀπὸ Μαρίας καὶ χωρὶς σπέρματος ἀνδρός· ἀλλ' οὐδεὶς ἔχει τοῦτο εἰπεῖν, οὐδὲ ἀποδείξει.

PG 43, 233 CXX. [...] Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν 732 κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, τουτέστι γεννηθέντα τελείως ἐκ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἐνανθρωπήσαντα, τουτέστι τέλειον ἄνθρωπον, λαβόντα ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ νοῦν καὶ πάντα, εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός.

*bitu inventus ut homo.*¹ Quae verba, *habitu*, et *sub lege*, utrinque collecta, tam naturae perfectionem significant, quam expertem passionis statum. Etenim ex eo quod *factus* dicitur, perfectus fuisse declaratur; illud autem, *sub lege*, non fiete solaque specie hominem fuisse declarat; postremo *habitus* figurae constantiam; atque illud, *ut homo*, immunem a peccato conditionem demonstrat. Quae cum ita se habeant, nemo inanibus fabulis decipiat. Nam si idem ille qui sursum vere est a Patre genitus, etiam a Maria genitus est, tam sursum, quam infra vere genitus est.

PG 43, 186 XCII. Quod si quis calumniari velit et obiiciat, Salvatoris nostri corpus eximiae cuiusdam fuisse conditionis, quod solum e Maria sine virili satu susceptum fuerit: nunquam illud affirmare vel demonstrare poterit. 731

PG 43, 234 CXX. [...] Qui propter nos homines et propter nostram salutem 732 descendit, et incarnatus est, hoc est, ex Maria semper virgine per Spiritum sanctum perfecte genitus, homo factus est, id est, perfectum assumpsit hominem, animam et corpus et mentem et omne quidquid homo est, excepto peccato, non e virili satu.²

¹ Philipp. II, 7.

² Homilia in laudem S. Mariae Deiparae (PG 43, 488 ss.) est apocrypha (cf. Al 327; Bar II, 99; Cay I, 427; Lau 161). Vide eam inter Homilias *Incerti Auctoris*

PG 43, 96, 128, 136, 165, 229.